

בס"ד. שיחת חג הפורים, ה'תשל"ג.

בלתי מוגה

א. דובר כמ"פ¹ בארוכה בנוגע לכל המצוות שנאמר עליהם שהם "זכר" לענין שאירע אצל בני"ז בזמן שלפנ"ז, שבתור זכר לזה צריך לעשות מצוה (או כמה מצוות) — שאין הכוונה רק להזכר שלפני משך זמן אירע ענין מסויים, וזכרון זה מזכיר את השמחה שהיתה אז, ובגלל זה צריך לשמוח מעט גם עכשיו, אלא הכוונה היא — שהזכרון יהי' באופן שחוזר "לחיות" ("איבערלעבן") את כל המאורע כדבר שאירע אצלו, בשנה זו ביום זה.

וע"ד שאומרים בהגדה בנוגע לגאולת פסח — הקשורה עם גאולת פורים, שלכן הם בסמיכות זל"ז, כלשון חז"ל²: "מיסמך גאולה לגאולה" — שהסיבה לכך שחוגגים את גאולת פסח ("מיטן גאַנצן שטורעם") היא בגלל ש"אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים (לפני אלפי שנים) הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים"³ (בפסח זה), ולכן צריך לחזור ו"לחיות" את הענין של יצי"מ באופן שבפסח זה הוא יוצא מענין העבדות לפרעה במצרים⁴.

וכיון שענין זה נדרש מיהודי ע"י תורת אמת — תורה שהיא בעצמה אמת, ותובעת מיהודי דברים אלו שביכלתו לפעול בעצמו שסוכ"ס יהיו גם אצלו באמת — הרי מובן, שבשעה שיהודי מתבונן ומתעמק בזה, הרי הוא "חיי" את יצי"מ בליל הפסח, בחמשה עשר בניסן, באותו אופן כפי שהי' בפעם הראשונה.

ועד"ז גם בשאר ענינים ומצוות הקשורים עם זכרון של ענין שאירע בשנים שלפנ"ז — שהזכרון הוא כדי שע"י ההתבוננות בזה יבואו לחזור "לחיות" ענין זה באמיתיות, ולהיות באותו מעמד ומצב שהי' כשאירע הדבר בפעם הראשונה.

ב. וכן הוא בנוגע לימי הפורים:

ידוע פירוש האריז"ל⁵ על מ"ש במגילת אסתר⁶ "והימים האלה

(5) ראה רמ"ז בס' תיקון שובבים. הובא ונת' בס' לב דוד (להחיד"א) פכ"ט.
(6) ט, כח.

(1) ראה גם לעיל ע' 88. וש"נ.
(2) מגילה ו, סע"ב.
(3) נוסח הגש"פ.
(4) ראה גם תר"מ חס"ו ע' 316. וש"נ.

נזכרים ונעשים", שכאשר "הימים האלה" — ימי הפורים — "נזכרים", שנזכרים אודותם כפי שהתורה נותנת כח ודורשת מבנ"י להזכר אודותם, אזי "נעשים", שחוזרים ונעשים כל הענינים כפי שאירעו בפעם הראשונה.

ולכן, כשם ש"ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר" בפורים הראשון — "כן תהי' לנו"⁸, שכך יכול להיות בכל פורים, כשבנ"י מתאספים יחד, "משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר"⁹, ו"נזכרים" אודות המאורע דפורים ע"י קריאת המגילה מתוך התבוננות הראוי', באופן שחוזרים "ונעשים" כל הענינים שאירעו בימים האלה בפעם הראשונה.

ג. וזהו גם תוכן פירוש הבעש"ט¹⁰ על מאמר המשנה¹¹ "הקורא את המגילה למפרע לא יצא":

הפירוש הפשוט ד"הקורא את המגילה למפרע" הוא — שקרא תחילה מה שכתוב בסוף¹² (בסדר הפוך). אבל הלשון "למפרע" יש בו משמעות נוספת — דבר שאירע בעבר.

וכיון שהמשנה בחרה כאן ביטוי שיש בו שתי משמעויות — מבאר הבעש"ט, שבזה נכלל גם מי שלכאורה קורא את המגילה בכל הפרטים כדבעי, אלא שעושה זאת באופן ד"למפרע", שחושב שזהו ענין שאירע בעבר, ועכשיו הרי זה רק זכרון על מאורע ישן.

ובאופן כזה "לא יצא" — שאינו יוצא י"ח הענין שהתורה דורשת ממנו בנוגע לפעולת קריאת המגילה.

ד. ובמיוחד יש צורך באזהרה שלא יהי' הענין ד"למפרע" — בנוגע לקריאת המגילה דוקא:

קריאת המגילה מתחילה בנוסח שיכול להביא לידי מחשבה שזהו ענין שהי' פעם ("למפרע") — שהרי התחלת המגילה היא: "ויהי בימי אחשורוש", והיינו, שעומדים לספר אודות מאורע שאירע בימי אחשורוש.

ולכן יש צורך להבהיר מיד, שאכן בפעם הראשונה אירע הדבר "בימי אחשורוש", "הוא אחשורוש המולך וגו'", ככל הפרטים שנאמרו

195). לעיל ע' 224. וש"נ.

10) מגילה רפ"ב.

11) תפא"י שם.

7) שם ח, טז.

8) נוסח ה"הבדלה".

9) ראה כש"ט בהוספות ס"ק. וש"נ. וראה

גם שיחת פורים תשכ"ז סי"ט (תו"מ חמ"ט ע')

בהמשך המגילה; אבל, בכל פעם שיהודי קורא את המגילה כפי רצון התורה, הרי הוא חוזר ו"חי" עוד הפעם את כל המאורע.

ובפרט כשמתבוננים ורואים שגם עכשיו נמצאים באותו מעמד ומצב כפי שהי' אז — "עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים גו' ודתייהם שונות מכל עם ואת דתי המלך אינם עושים"¹², ככל פרטי הענינים שנאמרו במגילה; ויודעים ש"בכל דור ודור" ישנם כאלו שלא אוהבים יהודים ולא מרוצים מהם כו', אלא ש"הקב"ה מצילנו מידם"¹³; והחילוק הוא רק — שאז ראו את הנס גם בעיני בשר, ואילו עכשיו יש צורך להזכיר ולבאר שזהו באופן ש"אפילו בעל הנס אינו מכיר בניסו"¹³, כיון שלא רואים זאת בעיני בשר, אבל ישנו הנס ש"הקב"ה מצילנו מידם" בכל יום.

ולכן הרי זה יום מיוחד לעבודה זו — לחזור ולחיות את העובדה שהקב"ה שומר את בני" בהיותם במעמד ומצב ד"מפוזר ומפורד בין העמים" ומתנהגים באופן ש"דתייהם שונות מכל עם", ובשום אופן אינם מתערבים ב"עם" אחר,

— לא רק "עם" שמתייחס אליהם באופן בלתי רצוי, אלא אפילו "עם" שמתייחס אליהם באופן רצוי ונותן להם כל מה שהם צריכים, אין זה מאפשר להסיר ולבטל את המחיצה שבין ישראל לעמים —

אלא מתנהגים בחיי היום-יום בדרך היהדות, כפי שמלך מלכי המלכים הקב"ה הורה לבני" כיצד להתנהג בחיי היום-יום.

ה. ועי"ז פועלים ש"ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר" — לא רק "היתה", בעבר, אלא גם באופן ש"כן תהי' לנו", בהווה, בימי הפורים.

ומימי הפורים לוקחים זאת על כל השנה כולה — שתהי' שנה של אורה ושמחה וששון ויקר, הן כפשוטם, והן כפירוש חז"ל¹⁴ "אורה זו תורה כו' שמחה זה יו"ט כו' ששון זו מילה כו' ויקר אלו תפילין", והיינו, שבחיי היום-יום יהי' אצל בני" לימוד התורה וקיום המצוות (שנכללים בתפילין, ש"הוקשה כל התורה כולה לתפילין"¹⁵), ועי"ז תתחזק יותר המשכת ברכתו של הקב"ה, כולל גם שתהי' לבני" מנוחה מכל אויביהם מסביב — "בהניח ה' אלקיך לך מכל אויבך מסביב"¹⁶, ואדרבה: "ונהפוך הוא"¹⁷, שכל האומות יתנו להם מלוא הכבוד והתהלה — "יקר".

15) קידושין לה, א. וש"נ.

16) ס"פ תצא.

17) אסתר ט, א.

12) שם ג, ח.

13) נדה לא, א.

14) מגילה טז, ב.

וכך מתכוננים כולם יחד — כל יהודי בכל מקום שנמצא, "משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר" — לענין ד"מיסמך גאולה לגאולה", לילך בקרוב ממש לגאולה ד"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"¹⁸, ע"י משיח צדקנו, ובעגלא דידן.

* * *

ו. האמור לעיל אודות הצורך "לחיות" את ימי הפורים, והמוסר-השכל שיש ליקח מהם, לידע שיש לבנ"י את הקב"ה ששומר עליהם בכל מקום שבו נמצאים, כיון שגם בהיותם במעמד ומצב ד"מפוזר ומפורד בין העמים" הרי הם "עם אחד" שמובדל לעצמו באופן ש"דתיים שונות מכל עם" — הרי זה ענין שנוגע ושייך לכל בנ"י, אנשים ונשים וטף, ובלשון המגילה¹⁹ (שאומרים גם בנוסח "ועל הנסים" בתפלה וברכת המזון): "מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד".

ז. וענין זה שולל את דברי האומרים שענינים אלו שייכים רק לאלו שמתעסקים עם חקירה, פילוסופיא ובניית השקפת עולם — להם צריך לספר מה שקורה בעולם עתה, ואפילו מה שאירע פעם בדורות שלפנ"ז, כיון שזוהי אומנותם, והם מבוגרים דיים להבין זאת;

אבל לספר לאשה, שלפני אלפי שנים היתה גזירה על כלל ישראל כו', ולכן צריך להתנהג באופן ש"דתיים שונות מכל עם" — אין זה דבר שנוגע לה לדעת, כיון שהיא עסוקה יותר בהנהגת הבית כו'.

ועאכו"כ שאין לבלבל בכך את מוחם ושכלם של ילדים; מוטב שיהיו להם חיים רגועים, מבלי להרגיש את עצמם שונים מכל עם. ועכ"פ לאחרי שהילד יגדל ויעמוד על עמדו, אזי יספרו לו, שביכלתו לבחור בדרך זו או בדרך אחרת, ואם הוא רוצה — יכול לקרוא גם את המגילה...

אך על זה אומרים, שצריך לספר ולבאר אודות ימי הפורים הן לאנשים והן לנשים והן לטף, ו"ביום אחד": אי אפשר להמתין עד שהילד יגדל, שהרי בינתיים הולך ומתעצב ונקבע טבעו ואופן הנהגתו כו'.

הן אמת שצריך לספר זאת לכל אחד כלשונו ("עם ועם כלשונו"²⁰), — מי שיודע לשון הקודש, מספרים לו את סיפור המגילה בלשון הקודש (בתוספת ביאור מפירוש רש"י — ל"טף", או מדברי המדרשים

(20) שם, יב. ועוד.

(18) מיכה ז, טו.

(19) ג, יג.

— למי שגדול יותר), ומי שלעת-עתה אינו יודע לשון הקודש, צריך לספר לו כלשונו: באנגלית, ברוסית, באיזו שפה שתהי' —

אבל צריך לספר לו את כל סיפור המגילה מתחילתה ועד סופה, כהדין בשו"ע²¹ שצריך לשמוע את המגילה כולה, מהתיבות הראשונות: "ויהי בימי אחשוורוש", עד לסופה: "ודובר שלום לכל זרעו".

ח. ואלו שחושבים מה נוגע לילד לדעת אם מרדכי הי' משנה למלך אחשוורוש, ואם אחשוורוש מלך על מאה ועשרים ושבע מדינות — הרי זה ענין ששייך להקב"ה:

הקב"ה ברא את האדם, והוא יודע כיצד צריך אדם, ובפרט יהודי, להתחנך בתור ילד (טף), באופן שיגדל להיות אדם בריא בכלל, ויהודי בריא בפרט, הן בנשמתו והן בגופו; יותר טוב ממה שיודע בורא האדם — בודאי לא יכול לידע מישהו אחר!

וכיון שהקב"ה, בורא האדם ומנהיגו, צוה לספר לילד את כל סיפור המגילה — הרי זה בודאי דבר הדרוש.

לכאורה יכולים לומר, שאין צורך לבלבל את הילד עם סיפור המגילה כולה, אלא מספיק לומר לו שישנו ענין של שמחה וצריך לשמוח. אבל אין האמת כן. אם הוא ילד יהודי, בודאי יוכל להבין ולקלוט את כל סיפור המגילה מההתחלה עד הסוף.

ולא כמו אותם הורים שטועים לחשוב שזהו יותר מדי ענין של "נס" מכדי שהילד יוכל לקבל זאת²² — שהרי אדרבה: האמונה של ילד היא הרבה יותר טהורה והרבה יותר בפשטות וללא קושיות! הלואי יתנו לו ההורים את כל הענינים בשלימותם — לא באופן מהול במים²³ ("פאָרוואַסערט"), ולא מעורב בענינים צדדיים שמסלפים את האמת, או שעושים ממנו חצי אמת, ובודאי יתקבלו הדברים במלוא החיות ובמלוא הפשטות, ויהיו חלק מחייו.

ט. וכמו"כ אין חילוק בזה ממקום למקום, שמישהו יאמר, שרק כשגרים בעיר גדולה שיש בה ריבוי יהודים, וריבוי בתי-כנסיות ובתי-מדרשות וישיבות, הרי זה מקום מתאים לחגוג פורים בכל ה"שטורעם"; אלא זהו ענין ששייך "בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר".

כל מקום שבו נמצא יהודי — אין זה באופן שתעה והגיע לשם;

22) ראה גם תו"מ חכ"ט ע' 310. וש"נ.

23) ע"פ ישע"א, כב (ובפרש"י).

21) אר"ח סתר"צ ס"ג. וראה גם לעיל ע'

225. וש"נ.

מצד שכלו יכול לחשוב שתעה ולא התכוין לכך, אבל מצד הקב"ה הרי זה באופן ש"מה' מצעדי גבר כוננו"²⁴, היינו, שהקב"ה מנהיג כל אדם, וכל יהודי בפרט, ומעמיד אותו במקום המתאים לו,

ובהיותו שם, אומר לו הקב"ה לחגוג שם את ימי הפורים באופן המבואר בשו"ע, יחד עם אשתו ובני ביתו, כולל גם הטף, ואפילו הקטנים ביותר.

י. ואז ישנה ההבטחה ש"זכרם לא יסוף מזרעם":

ראו בפועל, שאלו שהלכו עם תחבולות בני אדם, והחליטו שאין להכריח את הילדים לילך בדרך אחת, אלא יש להניח להם לגדול באופן פראי, ולאחרי כן, כשהילד יגיע לגיל י"ז-י"ח או כ' שנה, אזי יבחר לעצמו את דרכו, אם רצונו לילך בדרך התורה והמצוה או להיפך ח"ו — הנה לא זו בלבד שהילדים נאבדו רח"ל ליהדות, אלא הם נאבדו גם להוריהם, לאלו שרצו לחנכם בתחבולות בני אדם, ולא כפי שצוה הקב"ה לחנך ילדים.

ודוקא כשמחנכים את הילדים כפי שצוה הקב"ה, אזי "זכרם לא יסוף מזרעם" — שהילד ירגיש שהוא "זרע"; יש לו הורים, ויש לו קשר לאביו ואמו, לסבא ולסבתא, וכך חי' ומתנהלת משפחה מאוחדת — "משפחה ומשפחה" — לא באופן שמפולגים בעולמות שונים ואף אחד לא רוצה עסק עם השני, אלא מתוך אחדות, ורגש של נחת זמ"ז, וביחד מנהלים חיים של אורה ושמחה וששון (כולל גם לשמח גם מסביבם) ויקר — לכבד זה את זה, כי, כשהאב והאם הולכים בדרך של הסבא והסבתא, ראויים הם לברכתו של הקב"ה שהבן והנכד יהיו יחד עמהם בתור משפחה אחת.

וכך מעמידים מיחידים — משפחות, וממשפחות שלמות ובריאות — מעמידים עם יהודי שלם ובריא, שאין לו להתירא כלל מכל העמים שנמצאים ב"שבע ועשרים ומאה מדינה", להיותו "עם אחד" שקשור עם "ה' אחד"²⁵ ו"תורה אחת"²⁶, באופן ש"דתיהם שונות מכל עם".

וכשמנתהגים כך בחיי היום-יום, זוכים לימים מאירים ושמחים ומכובדים, ובאופן כזה נעשית גם כל השנה בשלימותה.

אלול). ועוד.

25) ואתחנן ו, ד. ועוד.

26) בא יב, מט. ועוד.

24) תהלים לז, כג. וראה אג"ק אדמו"ר

מורה"צ ח"ג ע' תקסא (נעתק ב"היום יום"

יד חשון). ח"ה ע' קג (נעתק ב"היום יום" י

תמוז). ח"ו ע' תז (נעתק ב"היום יום" ג

וכאמור לעיל (ס"ה) — סומכים "גאולה לגאולה", שנגאליים מכל העניינים המבלבלים, הן העניינים שאינם טובים לאדם מבפנים, והן העניינים המבלבלים שמחוץ לד' אמות שלו, וזוכים למנוחת הנפש ומנוחת הגוף כדי ללמוד תורה ולקיים מצוות ולקיים אורח חיים יהודי, ובקרוב ממש — לקבל פני משיח צדקנו.

* * *

יא. ישנו עוד ענין שהמגילה מלמדת:

אע"פ שנמצאים במעמד ומצב ד"מפוזר ומפורד בין העמים", בכל "שבע ועשרים ומאה מדינה", "מסוף העולם ועד סופו" (כלשון הגמרא²⁷), בכל כדור הארץ — הנה כשפוגשים יהודי בכל מקום שהוא, מכירים שהוא שייך ל"עם אחד" ש"דתיים שונות מכל עם", וקשור ומתנהג ומרגיש כמו חבירו שנמצא במדינה אחרת, ועד לכל שבע ועשרים ומאה מדינה שבכל העולם כולו.

דברים אלו שאמר המן הרשע, אינם "לשון הרע" שהוא היפך האמת — שהרי כשאסתר המלכה טענה לאחשוורוש שצריך לבטל את הגזירה, לא אמרה שאין אמת בדבריו של המן ש"ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים". ודתיים שונות מכל עם ואת דתי המלך אינם עושים; "אילו הי' זה היפך האמת, היתה אסתר צריכה לטעון מיד שנגזרה גזירה על יסוד טענות שאינן אמיתיות! ומזה גופא מוכח שאכן זהו המעמד והמצב האמיתי²⁸."

וענין זה מלמדנו, שכל יהודי, היכן שיגלה, ובאיזו מדינה שבה יחי', ואיך שיהי' נראה בחיצוניותו — הנה באמת שייך הוא לאותו "עם אחד" שאליו שייכים כל בני"ש שנמצאים בכל שבע ועשרים ומאה מדינה שבכל העולם כולו, ויתירה מזה: הוא שייך לאותו העם היהודי שהי' בדור שעבר, לפני שני דורות, ולפני עשרות דורות, עד לאותם יהודים שעמדו בהר סיני וקיבלו את התורה.

והרי הענין של קבלת התורה שייך לפורים — כדאיתא בגמרא²⁹: "הדור קבלוה בימי אחשוורוש, דכתיב³⁰ קיימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר", והיינו, שבימי הפורים נעשה אישור וחיוזוק בענין שבנ"י "החלו לעשות"³¹ בשעה שנעשו לעם — במעמד הר סיני.

(29) שבת פח, א.

(30) אסתר ט, כז.

(31) שם, כג.

(27) מגילה יא, א.

(28) ראה גם שיחת פורים תשכ"ט סל"ז

ואילך (תו"מ חנ"ה ע' 330 ואילך).

כלומר: כל בני, אנשים נשים וטף, בכל מקום שנמצאים כיום, בכל מקום ובכל מעמד ומצב — הנה אפילו גויים יודעים שבנ"י שייכים לעם שהוא חי באופן נצחי, החל ממעמד הר סיני עד לימינו אלו, ועד לביאת משיח, וגם לאחרי כן; ואין זה ענין שניתן לבעלותו של כל אחד, באופן שמתחיל ממנו או מסתיים ח"ו בו — שהרי הוא חוליא שנמצאת באמצע שרשרת זהב שנמשכת ממעמד הר סיני עד לימינו אלו, ולאחרי כן עד אין סוף, ובה נכלל כל אחד מישראל וכל בני אנשים נשים וטף, שמהם מורכבת שרשרת הזוהב.

יב. ומוכן מאליו, שלאחרי שהמגילה מספרת זאת, הרי בודאי שבנ"י, שהם "עם חכם ונבוך"³², אינם זקוקים ח"ו לכך שגוי יזכיר להם שהם יהודים,

ובודאי לא ע"י ענין של גזירה רח"ל,

— וכפי שרואים שבגזירת המן לא הי' חילוק בין יהודי שחי במדינה זו או אחרת בכל השבע ועשרים ומאה מדינה; בכל מקום שהיתה לו שליטה, היתה הגזירה בתקפה. ועד"ז בנוגע ל"המנ"ים" שהיו בדורות שלאח"ז, ועד ל"המן" ימח שמו וזכרו שהי' בדורנו, שגם הוא לא עשה חילוקים בין בני, אלא גזר על כולם, ועד שאפילו אלו שחשבו שהם כבר התבוללו ונעשו חלק מהעם הגרמני, או שאר עמים כיו"ב, הזכיר להם הגוי שהם יהודים, ע"י גזירה רח"ל³³ —

שכן, כשקוראים ולומדים את המגילה וחוזרים וחיים אותה, לא זקוקים לכך ש"הקב"ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה ומחזירין למוטב"³⁴, אלא די בכך שהי' המן שהכריז שלמרות עובדת היותו "מפוזר ומפורד בין העמים" הרי זה "עם אחד"; היכן שנמצאים יהודים, הן במקום, באיזו מדינה שתהי', והן בזמן, באיזה דור שיהי', אם בדורנו זה או עשרות דורות לפני"ז או בדורות שלאח"ז — הרי הם "עם אחד" שמצטיין בכך ש"דתיים שונות מכל עם".

יג. וכאשר מתנהגים כך, אזי מתבטלים כל הגזירות, ואדרבה: "ונהפוך הוא"¹⁷, ועד ש"שמעם הולך בכל המדינות"³⁵, שבכל מקום מגעת הידיעה שכל אחד מישראל קשור עם "מרדכי היהודי"³⁶, כפירוש הגמרא³⁷

(32) ואתחנן ד, ו.

(33) ע"פ אסתר שם, ד.

(34) שם ב, יג. ועוד.

(35) מגילה יג, רע"א.

(36) ראה גם שיחת פורים תש"כ סי"ג

ואילך (תו"מ כח"ז ע' 429 ואילך).

(37) סנהדרין צז, ב.

"שכל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי", היינו, שכל דבר שהוא זר ליהדות [כולל גם ענין שנקרא בשם "עבודה", אלא זוהי "עבודה שזרה לו"³⁸, "זרה" לרוחניות ולנשמה שלו, ובמילא "זרה" גם לגוף שלו], הרי הוא כופר בו ושולל אותו; וכך נקרא כל אחד מישראל בכל מקום שנמצא — "איש יהודי"³⁹, "כי הגידו לו את עם מרדכי"⁴⁰, היינו, שאומרים לגויים, שידעו, שכל אחד מישראל, בפנימיותו ולאמיתתו, מתנהג כמו מרדכי, ש"לא יכרע ולא ישתחוה"⁴¹; הוא לא משתחוה ל"אל זר", ולדברים שהם זרים ליהדות.

וענין זה נותן את הכח והחיות להשאר ולעמוד בתוקף, ובלשון הכתוב⁴²: "אתם נצבים היום כולכם", כדאיתא במדרש⁴³ שאע"פ שאומות העולם מתמוטטין הנה "אתם נצבים (קיימים) היום", כאור היום.

וכאמור לעיל, שכל זה נעשה באופן ש"לא יסוף מזרעם", שנמשך אצל בנים ובני בנים, לעם יהודי בריא ושמח, ועד שנעשה בבחינת "כמופת הייתי לרבים"⁴⁴ — דוגמא לכל העמים שמסביב כיצד צריכים להתנהג בחיי יום-יום.

יד. ויש בזה עוד נקודה וענין, שמדגישים יותר את היוקר והחשיבות בכך שכל אחד מישראל יתנהג באופן המתאים לשייכותו לעם ישראל, כפי שנמשך ממעמד הר סיני במשך כל הדורות ובכל המקומות, עד לימינו אלו ומקומנו זה:

יש יהודים שנמצאים במעמד ומצב שמצד סיבות שאינן תלויות בהם כלל — מצד התנאים ששוררים מסביבם — אינם יכולים לחגוג פורים בשמחה גדולה ובריש גלי.

ומוכן — ללא צורך בביאור והסבר — שהכוונה היא בפרט לאלו שנמצאים "מאחורי מסך הברזל", שלעת-עתה אינם יכולים לרקוד ברחובות בשמחת פורים, וכדי לחגוג פורים עליהם לסגור את הדלתות והחלונות, כיון שלולי זאת, הרי זה קשור עם סכנה וכו' וכו', ככל הפרטים שלא כדאי לדבר אודותם ברבים.

אך יש יהודים שזכו והצליחם הקב"ה להמצא במעמד ומצב ומקום

(42) ר"פ נצבים.

(43) ראה תנחומא ר"פ נצבים. וראה גם

סה"ש קיץ היש"ת ע' 176.

(44) תהלים עא, ז.

(38) ב"ב קי, א.

(39) שם ב, ה.

(40) שם ג, ו.

(41) שם, ב.

שביכלתם לחגוג פורים במלוא השמחה והחיות כפי שצוה הקב"ה בתורתו.

ובכך⁴⁵: כאשר יהודים אלו, שנמצאים בחירות, חוגגים פורים כדבעי — הרי זה נותן תוספת כח, חיות ותוקף לאותם יהודים שחוגגים פורים מאחורי דלתות וחלונות סגורים... שיוכלו לעמוד ולהתגבר על כל הקשיים, ולהיות מוכנים לכך שבקרוב ממש יוציא הקב"ה אותם, אנשים נשים וטף, מן המיצר והשבי' והרדיפות, בדרכי נועם, באופן טוב, שלא יזיק ח"ו לאף אחד, ומתוך שמחה,

כך, שבפורים הבא (לאחרי שיגאלו מקודם לכן) יוכלו גם הם לרקוד ולחגוג פורים כפי שצריך לחגוג אותו, ועד לאופן שלא זו בלבד שאין ליהודי להתיירא מהעמים שמסביבו, אלא אדרבה: "נפל פחד היהודים עליהם"⁴⁶.

ובענין זה יכול לעזור כל אחד מאתנו — עי"ז שבהיותו כאן יהי' אצלו פורים (לא "למפרע", אלא) מאורע חי ביום זה, וישפיע על יהודי נוסף שגם אצלו יהי' כן, וביחד יעמידו את כל בני", בכל "שבע ועשרים ומאה מדינה", בתור עם שיחגוג פורים לשנה הבאה בארץ הקודש.

ועוד בימים שלפנ"ז, תיכף ומיד, יהי' הענין ד"מיסמך גאולה לגאולה"² — שנוכה לגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו.

[ניגנו הניגון "אי וואדיע מיא כו", וכ"ק אדמו"ר שליט"א עודד מאד את הנגינה. ואח"כ אמר: כיון שנמצאים כאן יהודים מרוסיא — אולי יערכו "קונצרט" רוסי (החזן ר' בערל זאלצמאן ניגן הניגון "עך טי זימליאק" ("אחד מי יודע" ברוסית), ובסיום הניגון עודד כ"ק אדמו"ר שליט"א את הנגינה, ורמז שישרקו)].

* * *

טו. כעת מותר כבר לספר אודות מאורע שאירע בשנת תרפ"ז, לפני פורים⁴⁷, כיון שכבר עברו ריבוי שנים, והעיקר, כיון שרבינו נשיאנו בעצמו פירסם והדפיס זאת ברבים. ועתה חוזרים זאת, בגלל שזה נוגע ובא בהמשך להמדובר לפנ"ז:

כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו נסע אז למוסקבא, שהיתה אז

(47) ראה גם שיחת פורים תשכ"ז

(45) ראה גם תר"מ ח"ס ע' 169. וש"נ.

בתחלתה (תר"מ חמ"ט ע' 175). וש"נ.

(46) אסתר ח, יז.

(ועדיין גם כיום) המקום החזק ביותר בנוגע לממשלה שבמדינה ההיא, ולכן גם המקום החזק והתקיף ביותר בנוגע להתנגדות ליהדות, ובפרט בשייכות לילדים.

וכאשר נודע שהוא עומד להגיע למוסקבא, ויהי' שם בפורים קטן, ויאמר מאמר חסידות בבית-הכנסת (ביהכנ"ס היחידי שנשאר כיום במוסקבא) — הנה מיד נתפרסם הדבר בין בני", ומובן שנודע הדבר גם ב"חלונות הגבוהים".

ואז הגיע מיד שליח מה"חלונות הגבוהים" — מאחינו בני", שהי' גם ידיד טוב — ואמר לו, שידע — אף שמבין זאת מעצמו — שיש ידיעה ברורה שבשעה שיאמר המאמר חסידות יהיו נוכחים מרגלים ("שפיאָנען") שמיד ימסרו (לאן שצריך...) אודות תוכן המאמר, ובמילא, עליו להתחשב בכך, ולידע מה הם התוצאות שיכולים להיות מתוכן דבריו — אם ידבר באופן מבורך או לא.

כשרבינו נשיאנו הגיע בפורים קטן לביהכנ"ס — שהי' מלא עד אפס מקום ("אָ געפּאַקטע שול") — אמר מאמר חסידות שהי' מיוסד על הפסוק⁴⁸ "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז .. להשבית אויב ומתנקם", שתוכנו, שהתורה ("עוז", "אין עוז אלא תורה"⁴⁹) של ילדי ישראל תבטל את המציאות של "אויב ומתנקם" — כל מי שרוצה להתנקם להיותו אויב ושונא ליהדות, ובמילא גם לבני".

ועל יסוד פסוק זה — לאחרי שביאר בו כמה ענינים בהשכלה של תורת החסידות — פירש ואמר במילים ברורות (שלא יוכלו לפרשן בב' אופנים, ולא יצטרכו למישהו אחר שיפרש את הדברים), שאין להתחשב בשום דבר, אלא צריך להבטיח שמפיהם של ילדים קטנים, "עוללים ויונקים", יאמרו ענינים ותיבות של תורה, ובודאי שעי"ז ישביתו ויבטלו "אויב ומתנקם".

מובן מאליו, שאמירת המאמר פעלה התעוררות חזקה (יותר מכמו שהי' עד אז), לעשות כל מה שיכולים — וגם מה שלא יכולים... — שכל ילד יהודי שיכולים להגיע אליו יקבל חינוך של תורה ויהדות, החל מילדים קטנים ביותר, עד ל"עוללים ויונקים", כולל גם אלו שהם כבר מבוגרים בשנים, אבל הם עדיין ילדים קטנים ביהדות, ולעסוק בזה מבלי להתחשב בקשיים וגזירות, באנשים או ענינים שיכולים ח"ו להפריע לכך.

טז. ענין זה מזכירים עתה בקשר ובהמשך להאמור לעיל, שכל יהודי, בכל דור ובכל מקום, הוא חלק מעם ישראל הנצחי שנמשך ממעמד הר סיני עד סוף כל הדורות, ולכן מוכרחת הנהגתו להיות באופן ש"דתיים שונות מכל עם", שעי"ז יהי' ניכר עליו בכל מקום שנמצא במאה ועשרים ושבע מדינות שהוא שייך ל"עם אחד" ש"לבדד ישכון"⁵⁰, עם שבכל זמן ובכל מקום יש לו אורח-חיים משלו — שבאופן כזה צריך להתחיל לחנך את הילדים מקטנותם, בהיותם "עוללים ויונקים" שנמצאים עדיין בעריסה!

ואז בודאי שהקב"ה מקיים הבטחתו שענין זה מבטל "אויב ומתנקם" — כל אלו שאינם מרוצים ושונאים יהדות, ובמילא אינם מרוצים ושונאים יהודים, כיון שיהודים ויהדות הם דבר אחד.

והרי אין הכוונה ל"יהדות" שהיא רק במשך כמה ימים בשנה, אלא בכל ימות השנה: כשם שאדם חי לא רק כמה ימים בשנה, אלא בכל ימות השנה רוצה להיות אדם חי — כך אצל יהודים, יהדות, תורה ומצוות, "הם חיינו ואורך ימינו"⁵¹, ועד שבכל יום ישנו הענין ד"אורך ימינו" — יום ארוך⁵², מלא בתוכן טוב.

וכדי להבטיח זאת, הנה לכל לראש צריך לעשות כל מה שאפשר, ויותר מזה, שבאופן כזה יהי' חינוך ודיבור הילדים — "מפי עוללים ויונקים", וזוהי ההבטחה על הקיום והעלי' והשגשוג בחוזק וחיות של כל עם ישראל.

יז. ואם דברים אלו נאמרו ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר במעמד ומצב של סכנת נפשות בפועל ממש (כפי שהתפתחו הדברים אח"כ בנוגע אליו בעצמו, לאחרי שאספו נגדו את כל החומר) — עאכו"כ אצלנו, שהקב"ה זיכה והצליח אותנו להמצא במעמד ומצב שיכולים לפעול בכיוון זה מתוך שמחה וחפשיות, ולא זו בלבד שאין רדיפות בגלל זה, אלא אדרבה: סוכ"ס יקבלו עוד סיוע מכו"כ שלעת-עתה אינם מבינים את החשיבות שבדבר.

ובאותיות פשוטות (כאמור לעיל, שלא יהי' צורך בפירושים, ולא יוכלו לפרש באופנים שונים) — שכל אחד ואחת צריך להשתדל בנוגע לחינוך ילדיו ונכדיו (וגם בנוגע לעצמו — אם הוא עדיין "ילד", "עולל

הכתוב ס"פ נצבים.

(50) בלק כג, ט.

(51) נוסח תפלת ערבית — ע"פ לשון (52) ראה תו"א תולדות יח, סע"ד.

ויונק", בכל הקשור לידיעה מהי יהדות אמיתית), באופן של התעסקות יום-יומית בכיוון זה, ולא להתיירא מפני קשיים.

ואלו שיש להם השפעה על (או שהם בעצמם) עסקנים ציבוריים, ועאכו"כ אם יש להם דעה מה לעשות עם כספים שאפשר להשתמש בהם למטרות שונות — יחליטו ויעשו כל התלוי בהם להבטיח שתהי' קדימה (בלשון המדינה: "פרייֶאָרטיי") לנצלם עבור חינוך (כפי שנקרא כאן: "עדיוקיישאָן"), לחנך יהודים ביהדות אמיתית שנמשכת ממעמד הר סיני באופן ש"התורה זו לא תהי' מוחלפת"⁵³ ("זי קען זיך ניט בייטן און וועט זיך ניט בייטן"), כשם שעם ישראל לא יתחלף, מבלי להתחשב לא בהמן ולא באחשורוש ולא ביורשיהם.

וכאמור ריבוי פעמים: כסף — אם אין היום, יכולים ללוות, ולהחזיר מחר או מחרתיים; אבל ילד שצריכים לחנכו — אי אפשר לדחות זאת למחר או מחרתיים, כיון שבינתיים הילד הולך וגדל, וחי במדינה שיש בה השפעות שאינן רצויות עבורו, ואם לא יכניסו אותו לחינוך יהודי אמיתי היום, לא יודעים מה יכול לקרות אתו רח"ל מחר! ולכן: אם אין כסף במזומן — מצוה וחובה, ויתירה מזה: זכות קדוש, לכל אחד שיכול לעשות משהו בזה — ללוות כסף היכן שרק ניתן, ובלבד להגדיל את האפשרויות של כל אלו שמתעסקים בחינוך הכשר, חינוך ילדי ישראל באופן יהודי כשר, שיוכלו להכניס מספר היותר גדול של ילדים, ועד ("ע"ד שנאמר בנוגע ליצי"מ"⁵⁴) שאפילו ילד אחד לא ישאר מחוץ לחינוך הכשר.

וכאשר כולם יחד יעבדו בכיוון זה, אזי תקויים ההבטחה "יגעת ומצאת"⁵⁵ — שאם רק תהי' יגיעה אמיתית, הנה לא זו בלבד שהדבר יצליח, אלא יהי' גם ענין של "מצאאה", יותר מאשר לפי ערך היגיעה.

וכך מעמידים בנים ובני בנים, חיילים וצבאות להקב"ה, שבקרוב יצאו מהגלות, ובזכותם יצאו גם המחנכים, ההורים והזקנים, וכולם יחד ילכו לקבל פני משיח צדקנו, בגאולה האמיתית והשלימה.

* * *

יח. כל בני"הם "מאמינים בני מאמינים"⁵⁶. כולם מאמינים בכלל,

54) ראה גם תו"מ ח"ס ריש ע' 118. וש"נ.

55) מגילה ו, ריש ע"ב.

56) שבת צז, א.

53) עיקר הט' מי"ג העיקרים. וראה רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ט. הל' מלכים פ"א.

סה"ג. פיה"מ סנהדרין פ' חלק יסוד התשיעי.

ומאמינים בפרט שהקב"ה ברא את העולם. ומזה מובן, שאין בעולם דבר מיותר, וכן לא חסר דבר לשלימות של העולם.

ובמכ"ש וק"ו מאדם בעל-שכל שעושה דבר מסויים, ורוצה שיהי' באופן טוב — שבודאי ישתדל להבטיח שני דברים: שלא יחסר בו דבר, ושלא יהי' בו דבר מיותר (כי דבר מיותר רק מבלבל, או שאפשר להשתמש בו באופן אחר, לענין אחר); ועאכו"כ כשמדובר אודות הקב"ה, הרי בודאי ש"עולם על מילואו נברא"⁵⁷, היינו, שבריאת העולם היתה באופן ש"וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד"⁵⁸, כך, שאין שם דבר מיותר, ולא חסר שם דבר הדרוש לכך שהעולם יהי' "טוב מאד".

ובעולם גופא, שיש בו דברים שבהם נראה אלקות יותר, או שאלקות הוא בהעלם — הרי מובן, שאם העולם בכלל הוא באופן ש"לא חסר ולא יתיר", הרי עאכו"כ ובמכ"ש וק"ו בנוגע לעניני יהדות ותומ"צ שבעולם, שבהם מאיר אלקות בגלוי יותר, שהם בודאי באופן ש"לא חסר ולא יתיר".

ולכן יש ציווי החלטי בנוגע לתורה ומצוות: "לא תוסיפו גו' ולא תגרעו"⁵⁹, כי, אילו הי' צורך להוסיף, הי' הקב"ה עושה זאת, וכן אילו הי' אפשר לגרוע דבר שהוא מיותר, לא הי' הקב"ה מכניס אותו בתומ"צ. וזהו גם א' הטעמים לכך ש"תורה זו לא תהי' מוחלפת" ולא תשתנה, ולא יכול להיות בה שינוי — להיותה תורת ה' ש"נתן לנו את תורתו". ומזה מובן גם בנוגע לימים טובים, שכשניתוסף בתורה עוד יו"ט, הרי מזה גופא מוכח שיו"ט זה בא ללמדנו ענין שאי אפשר ללמדו משאר הימים טובים.

וכמו בנוגע ליו"ט של פורים, שלאחרי שכבר היו הימים טובים פסח ושבועות וסוכות (שעליהם נאמר⁶⁰ "ושמחת בחגך"), ניתוסף גם היו"ט דפורים (ועד"ז חנוכה) — הרי זה גופא הוכחה שפורים מלמד ענין שאי אפשר ללמדו משאר הימים טובים.

יט. ולכאורה, ההוראה שגם דבר שאירע לפני אלפי שנים, צריכים לא רק להזכירו, אלא לחיותו מחדש ככפעם הראשונה — למדים גם מיצי"מ, כנ"ל בארוכה; מהי איפוא הנקודה המיוחדת שלמדים מפורים,

59) ואתחנן ד, ב.
60) פ' ראה טז, יד.

57) ראה ב"ר פי"ב, ו. פי"ג, ג. פי"ד, ז.
58) בראשית א, לא.

שאי אפשר ללמדה משאר הימים טובים (אפילו לא מחנוכה, שגם הוא מחוץ לשלש הרגלים), שלכן הוצרכו להוסיף גם היו"ט דפורים?

ובהכרח לומר שזהו לימוד עיקרי שנוגע במיוחד — כמובן מדברי הגמרא שהובאו בשו"ע בנוגע לשמחת פורים, שהיא גדולה יותר מהשמחה של שלש הרגלים (אע"פ שהם מן התורה, ואילו היו"ט דפורים הוא מדברי סופרים), ועד ש"חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע"61, למעלה מכל ההגבלות, ולא כמו בשאר הימים טובים, שבית-דין היו שולחים שלוחים להבטיח שלא ימשכו כ"כ בשמחה כו"62.

ובכן: הענין המיוחד של כל אחד משלש הרגלים פסח שבועות וסוכות (אחד לגבי השני) — נאמר לנו בבירור ע"י אנשי כנסת הגדולה שקבעו את נוסח הברכות בתפלת העמידה של הימים טובים: בפסח — "זמן חרותנו", היינו, שהנקודה של חג הפסח היא ענין החירות, שמחג הפסח למדים מהי חירות אמיתית; שבועות — "זמן מתן תורתנו" — מלמדנו מהי תורה אמיתית, מלשון הוראה⁶³; וסוכות, שמע"צ ושמח"ת — "זמן שמחתנו" — מלמדנו מהי שמחה אמיתית.

אבל בנוגע לפורים אין תפלה מיוחדת, מלבד "ועל הניסים", ששם נתבאר רק סיפור הנס, אבל לא נתפרש לכאורה מה פועל ומה למדים מיו"ט זה (ע"ד פעולת הפסח בנוגע לחירות, שבועות בנוגע למתן תורה וסוכות בנוגע לשמחה).

כ. אך כשמעיינים במגילה רואים שהענין המיוחד שבו חלוק פורים משאר הימים טובים קשור עם העובדה שבנ"י נמצאים בגלות:

פסח — קשור עם המצב של בני"י כפי שיוצאים לגאולה; ב"זמן מתן תורתנו" — היו בני"י במעמד ומצב של עם חפשי לעצמו בכל הפרטים; ועד"ז "זמן שמחתנו", חג הסוכות, "באספך מגרנך ומיקבך"64 — שנקבע מיד בצאתם ממצרים, ולאח"ז בכניסתם לארץ ישראל, בהיותם "איש תחת גפנו ותחת תאנתו"65.

אפילו חנוכה, שהי' כבר בזמן שהיתה שליטה ל"מלכות יון הרשעה", והיתה יכולה לגזור גזירות על בני"י — הרי בני"י היו אז במעמד

63 ראה רד"ק לתהלים יט, ח. גו"א ר"פ בראשית (בשם הרד"ק). זח"ג נג, ב.
64 פ' ראה שם, יג.
65 מלכים-א ה, ה. ועוד.

61 מגילה ז, ב. טושו"ע או"ח סתרצ"ה
ס"ב.
62 ראה שו"ע אדה"ז או"ח סוסתקכ"ט.
וש"נ.

ומצב שהי' להם ביהמ"ק, וא"י היתה ברשותם, והיתה להם מלוכה לעצמם (אלא ש"מלכות יון הרשעה" היתה חזקה ממנה).

משא"כ בזמן פורים — הרי שושן הבירה שבה נגזרה הגזירה היתה בחוץ-לארץ, ורוב בני"י היו אז בחוץ-לארץ. ויתירה מזה: אפילו לאחר נס פורים, שבטלה גזירת המן, נשאר בני"י "עבדי אחשוורוש", כדברי הגמרא⁶⁶: "אכתי עבדי אחשוורוש אנן", או בלשון המגילה: "מפוזר ומפורד בין העמים", וכפי שמספרים חז"ל⁶⁷ שנפסקה אז בנייתו של ביהמ"ק וכו' וכו'.

וזהו הענין המיוחד שבפורים שממנו למדים ענין שלא ניתן ללמוד משאר הימים טובים, אפילו לא מחנוכה — מהי מציאותו של יהודי, מה קורה עמו וכיצד צריכה להיות הנהגתו, בהיותו במעמד ומצב ד"מפוזר ומפורד בין העמים".

לא די בכך — ואין זה "קונץ" — שבשעה שיש לבני"י מלוכה משלהם, וחיים ב"ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה"⁶⁸, ויש להם ביהמ"ק, אזי מתנהגים בדרך היהדות; אלא גם במעמד ומצב ד"מפוזר ומפורד בין העמים" צריכה להיות ההנהגה באופן ש"דתיים שונות מכל עם"!

ענין זה לא יכולים ללמוד משאר הימים טובים: מפסח למדים, שיהודי צריך לדעת שחירותו האמיתית היא בשעה שמקיים את הציווי "משכו וקחו לכם צאן גו' ושחטו הפסח"⁶⁹, שמושך ידו ופורש מכל סוגי ה"עבודה זרה"; אבל לא שאפילו בידעו שלמחרת נשאר עדיין בגלות, צריך היום ומחר ומחרתיים להתנהג באופן אחר מכל העמים שמסביבו!

כא. ובפרטיות יותר:

פורים מלמדנו, שבשעה שיהודים נמצאים בגלות, יודע אפילו גוי שהם "עם אחד", ש"דתיים שונות מכל עם".

הוא נמצא אמנם בגלות, וחי במקום שיש בו חוקי המדינה וכו', כך, שאין לו שליטה על עצמו,

— הן אמת שאין לאף אחד בעלות על יהדות, ובלשון הידוע⁷⁰, שהנשמה מלכתחילה לא נמצאת בגלות, שאינו אלא בנוגע לגוף ועניניו, אבל אעפ"כ, הגוף הרי כן נמצא בגלות —

69) בא יב, כא.

70) ראה סה"ש תרפ"ז ריש ע' 170. וש"נ.

66) שם יד, א. וש"נ.

67) שם יא, א ובפרש"י.

68) עקב יא, יב.

ויכול לחשוב, שכיון שהוא נמצא בקצה האחד של העולם, ויהודי נוסף נמצא בקצה השני של העולם — למה עליו למסור את נפשו עבור יהודי שנמצא בקצה השני של העולם.

אבל אעפ"כ, עליו לדעת שזהו "עם אחד"; כל יהודי שנמצא במקום מסויים בכל קצוי תבל, הוא חלק מ"עם אחד", כמו היהודי שנמצא בקצה השני של העולם.

וגם: אם הוא רואה שהגוי אינו מרוצה ממנו, מלמדת המגילה שמספרת אודות הטענה ש"למלך אין שווה להניחם"¹² — שאין מה להתפעל מזה!

כולם יודעים שיהודים מביאים תועלת למדינה, והם משתדלים בטובת המדינה, כמ"ש¹³ "ודרשו את שלום העיר גוי' והתפללו בעדה" — פסוק שנאמר בתנ"ך אפילו בנוגע לנבוכדנאצר הרשע ומלכות בבל שהחריבה את ביהמ"ק, ועאכו"כ בנוגע למלכות של חסד, ומלכות שיש בה יהודים שיושבים "בשער המלך"¹⁴.

ואעפ"כ בא גוי וטוען: "למלך אין שווה להניחם"! — אבל אין מה להתפעל מזה!

וכמו"כ אין להתיירא מזה שבא גוי וטוען, שכאשר יהודי נמצא "בשער המלך", אין מקום לכך ש"לא יכרע ולא ישתחוה" ל"אידיאלים" ול"אלילים" שלהם משתחווים הגויים שמסביבו.

ויתירה מזה: אסור ליהודי ליפול בענין הבטחון, ולחשוש שתזיק לו העובדה שיש גוי שגם הוא יושב "בשער המלך", ומנהל תעמולה לומר על יהודים שבגלל ש"דתיהם שונות מכל עם" לכן "למלך אין שווה להניחם".

ועל זה אומרים לו — שאדרבה: אם הוא יתנהג באופן ש"דתיהם שונות מכל עם", הנה אע"פ שעדיין לא הגיע הזמן לצאת מהמעמד ומצב של "עבדי אחשוורוש" — הנה "הקב"ה מצילנו מידם", להוציא אותו מכל הענינים המבלבלים, ולבטל את כל הגזירות שמפריעות ליהודי לעמוד בתוקף ולחיות חיים יהודיים.

ומוסיפים ואומרים לו, שאין הכוונה שעליו להתנהג כן בשעה שנמצא בביתו, ואף אחד לא רואה אותו, כדי שלא להרגיז את העמים

שמסביבו, אלא עליו להתנהג כן באופן גלוי, ולעשות זאת מתוך שמחה שהיא ללא הגבלות!

ולא זו בלבד שהדבר לא יזיק למעמדו בעיני שאר העמים ו"בשער המלך", אלא אדרבה: זוהי הדרך שמרדכי יהי "משנה למלך אחשוורוש"⁷², בשעה ש"אכתי עבדי אחשוורוש אנן", שלעת-עתה המלך הוא עדיין אחשוורוש, כיון שנמצאים עדיין בגלות, וגלות שהוא חושך כפול ומכופל, כפירוש חז"ל²⁷ בנוגע לשם אחשוורוש: "שהושחרו פניהם של ישראל בימיו כשולי קדירה".

כב. וכפי שרואים זאת בפועל:

מעולם לא הי' מצב כזה, שדוקא במדינה שבה יכולים לחיות חיים יהודיים במלוא החפשיות ובכל ה"שטורעם", תהי' אפשריות לומר על "חושך" — "אור", ועל "אור" — "חושך"!

על יהדות אמיתית — אומרים שזהו יותר מדי; זהו "פאָנאַטיזם" וקיצוניות, ואין זה "דמוקרטי" וכו'.

ולאידך גיסא, חותרים תחת קיום היהדות, רח"ל, ע"י פשרות ושאר ענינים כיו"ב, ועד לנישואי-תערובת בין יהודי לגוי רח"ל, ועוד מוסיפים פשע על פשע — שמלבד האיסור שבדבר, הנה זה שעושה זאת מתגאה בכך שהוא ערך את נישואי-התערובת, באמרו, שהוא "בונה" את עם ישראל, עי"ז שיוולד "שייגעץ" שירשמוהו בתור יהודי ויחנכוהו ע"פ דת ישראל!

מחריבים חיים של יהודי עי"ז שעורכים עבורו ענין שקוראים בשם "חתונה", מתוך הבטחות (לחנך את ה"שייגעץ" הנולד כיהודי) שאין בהן ממש, ואם יקיימו אותן, הרי זה ענין של חורבן!

הוא מתגאה בכך שהוא זה שערך את נישואי התערובת, ודאג לקבל הבטחה לחינוך בדרך היהדות — בה בשעה שהוא בעצמו זקוק לכך שיתחילו לחנך אותו ולספר לו את האל"ף ביי"ת של יהדות!

אף פעם לא הי' כזה חושך וכזו "שחרות", "כשולי קדירה" — שבמדינה חפשית, כשיכולים לחנך ילדים בדרך היהדות האמיתית, ולרוות מהם נחת אמיתי, באים אנשים שקוראים את עצמם "מדריכים רוחניים", ואינם מתביישים לומר ולהדפיס שהם אלו שעורכים "חתונה" בין יהודים לאינם יהודים (לאחרי שמשיגים הבטחה שיחנכו את הילדים ברוח

(היהדות), ולא עוד אלא שמתגאים בכך, באמרו שהוא עוד "כהן", מזרע אהרן הכהן! ...

ומוסיף להתגאות בכך שעשה זאת לא רק פעם אחת, אלא עשרות פעמים! ונוסף על אלו שמספרים מה שעושים — מי יודע כמה הם אלו שעושים במחשך מעשיהם, בשקט ובשתיקה, כדי שיוכל להקרא בשם "ראביי", ולקבל את השכירות שלו, על חשבון חורבן עם ישראל!

כזה חושך כפול ומכופל לא הי' אף פעם! בזמנים שהיו גזירות הכי קשות, במסעות הצלב וכו', לא העיז אף אחד לומר דבר כזה, ועוד להכריז שעי"ז "יבנה" את העם היהודי, את היהדות והכבוד היהודי!

וכמדובר כמ"פ — הטענה היא לא רק למי שעושה זאת, אלא יש טענה גדולה יותר לאלו ששותקים:

פלוני שייך לכו"כ ארגונים, שאליהם שייכים גם יהודים כאלו שמזדעזעים לשמע דברים כאלו. וא"כ — שואלים אותו — מדוע אינך עושה מאומה?! הרי יש לך כח להטיל "ווטו"; אתה יכול להחליט שיזרקו אותו מהארגון, להחליט לצאת נגדו בעיתונים; באותו "שטורעם" שהוא מתגאה בכך — תדפיס בעיתון שדבריו אין להם שחר! לא רק שהם נגד הקב"ה, נגד התורה, ונגד עם ישראל, אלא זוהי פשוט שטות שאין בה ממש!

אבל הוא טוען שהוא "שותק"! הוא לא מונח בכל הענינים האלו; אין זה ענינו!

ואז בא ה"כהן", רח"ל, וטוען ש"שתיקה כהודאה דמיא"⁷³, "מדשתקי"⁷⁴ רבנן שמע מינה דניחא להו! "ישנם "רבנן", רבנים אמיתיים, והם שותקים!

מה אתה שותק?! — אפילו כשמחריבים חיים של ילד יהודי אחד, הרי זה "עולם"⁷⁵ מלא!"

כג. וזוהי אחת הנקודות שאי אפשר ללמוד משאר הימים טובים:

מגילת אסתר מספרת, שכדי להיות "משנה למלך אחשורוש", — רק "משנה", דכיון שנמצאים בגלות, הנה הראשון הוא שר המדינה ששייך למלכות המדינה, אם זה ה"פרעזידענט" או באופן אחר —

75) סנהדרין לו, סע"א (במשנה). וש"נ.

73) יבמות פז, סע"ב. וש"נ.

74) ראה גיטין נו, רע"א.

צריך להשאר "מרדכי", ו"מרדכי היהודי" — כדברי הגמרא⁷⁷:
 "קרי לי' יהודי אלמא מיהודה קאתי, וקרי לי' ימיני אלמא מבנימין קאתי
 . . לעולם מבנימין קאתי, ואמאי קרי לי' יהודי, על שום שכפר בעבודה
 זרה, שכל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי", ו"כל הכופר בה כמודה בכל
 התורה כולה"⁷⁸: תורה שבכתב ותורה שבעל-פה, כהפס"ד הברור
 ברמב"ם — אותו רמב"ם שמתחיל ספרו באמונה בהקב"ה: "יסוד
 היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי", ובהמשך לזה כותב —
 שכל דבר שנאמר בתושבע"פ הרי זה "מעם ה'"⁷⁹, והכופר בזה ה"ה כופר
 בתורה (ועאכו"כ כשנעשה "מזיק", ע"י נישואי תערובות וכו' וכו').

וזהו מה שהמגילה מלמדת — שקיום המצוות אינו בגלל שע"ז
 יוצאים מיד מהגלות; אפילו אם יודעים שמחר עדיין לא בא משיח ח"ו,
 והמעמד ומצב הכי נעלה שיכולים להגיע אליו הוא רק "משנה למלך
 אחשורוש" — אין להתפעל מכל העולם, ואין להתפעל מהמלכות
 שמושלת ושולטת על "שבע ועשרים ומאה מדינה", וכאמור לעיל,
 שבנוגע לכל ענין ששייך ליהדות, לתורה ומצוותי', לא קיים ענין של
 גלות.

וכשיהודי טוען שהוא נמצא לבדו בין כל העמים, יהודי אחד בעיר
 שלימה — מלמדת המגילה, שגם במעמד ומצב ד"מפוזר ומפורד בין
 העמים", אינו לבדו, אלא הוא חלק מ"עם אחד", יחד עם כל בני
 ממעמד הר סיני עד סוף כל הדורות, עי"ז ש"דתיים שונות מכל עם",
 ששומרים את ה"דתות", מנהגים ומצוות התורה שנתן להם "ה' אחד",
 שהוא אחד בשמים ובארץ.

כד. ואז ישנה ההבטחה, שאע"פ ש"מפני חטאינו גלינו מארצנו"⁷⁸,
 ועדיין נשאר "משהו" מהחטאים שצריך עדיין לתקן, ובמילא לא נסתיימה
 הגלות,

— ואדרבה, כאמור לעיל, שנמצאים בחושך כפול ומכופל, וכפי
 שאמר רבינו נשיאנו כמ"פ⁷⁹ שזהו בדוגמת מה שרואים בטבע העולם,
 שבסיום הלילה, לפני שמתחיל הבוקר, מתגברת חשכת הלילה, או שלפני
 שמתעוררים מהשינה אזי השינה היא עמוקה ביותר, ולכן, החושך הכפול
 ומכופל הוא דוקא בעקבתא דעקבתא דמשיחא.

וע"ד שבגוף האדם יש אברים שבהם ניכר החיות בתוקף יותר, ויש

78) נוסח תפלת מוסף דיו"ט.

79) ראה סה"ש תרצ"ט ע' 316 ואילך.

76) קידושין מ, א. וש"נ.

77) ה' תשובה פ"ג ה"ח.

אברים שבהם ניכר החיות באופן של חלישות, ובאופן הכי חלש הרי זה בעקב (החלק התחתון) שברגל, ועד שמצינו באבות דר"נ⁸⁰ ש"מלאך המות שבאדם זהו עקבו של אדם" — עד"ז גם בכללות הדורות שהם כמו "קומה שלימה", שהדורות הראשונים הם בדוגמת "ראש" "לב" ו"ידיים", ועד לדורות האחרונים שנקראים בשם "עקב" (לא רק "אחרון" או "סוף", אלא הלשון שבחרו הוא "עקב"), שהחיות שבו היא פחותה ביותר, ועד שיכולים לדמות שאין בו חיות כלל, ולכן אז החושך הוא כפול ומכופל —

מספרת המגילה, שבשעה שיהודי עומד בתוקף ואומר ש"דתיים שונות מכל עם", ואינו מתבייש בזה, ובעמדו "בשער המלך", הנה בשעה ש"כל עבדי המלך .. כורעים ומשתחווים להמן", אזי "מרדכי לא יכרע ולא ישתחוה"⁸¹ — הרי זה מבטל את כל הגזירות,

ואדרבה: עי"ז נעשה "משנה למלך אחשורוש", היינו, שמגיע למעמד ומצב הכי נעלה שביכלתו להגיע אליו, ש"רק הכסא אגדל ממך"⁸¹, והוא השני ("משנה") לגבוה ביותר בכל המדינה.

וענין זה נעשה הכנה ל"מיסמך גאולה גאולה" — שמהקריאה והלימוד וההתבוננות בעניני פורים באופן ש"חיים" זאת אח"כ בחיי יום-יום בענינים ד"אורה זו תורה" עד "ויקר אלו תפילין"⁸⁴, ועד ל"אורה ושמחה וששון ויקר"⁷⁷ כפשוטו בחיי יום-יום — באים בקרוב ממש לגאולה האמיתית והשלימה, עלי' נאמר¹⁸ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

* * *

כה. עוד ענין מלמדת אותנו המגילה — בפרטי הענינים אודות המשתה שערך המלך אחשורוש.

ובהקדים האמור לעיל (ס"ז) שכל חלק במגילה, אפילו חלק קטן, אין להחסיר בקיום מצות מקרא מגילה, ועאכו"כ ענין שלם שנתבאר בכמה פסוקים, בודאי שצריך לקרוא ולשמוע ולחזור ולחיות ("דערהערן און איבערלעבן"), ועד שענין זה יהי' הוראה ולימוד בחיי היום-יום. ולכאורה, במבט ראשון, אינו מובן כלל מדוע צריכה המגילה לספר (ולכן צריך לקרוא) כל פרטי הענינים כיצד ערך אחשורוש את "משתה המלך":

מה שנוגע לסיפור המגילה אודות ה"משתה" — הרי זה לכאורה רק העובדה ש"כטוב לב המלך ביין אמר . . להביא את ושתי המלכה"⁸², שזוהי הקדמה לידע כיצד הגיעה אסתר להיות מלכה; אבל מה נוגע כל פרטי הענינים אודותיו — שנערך "בחצר גינת ביתן המלך", "חור כרפס ותכלת וגו'" (שפירס להם למצעות), "מטות זהב וכסף (שערך לישב עליהם לסעודה) על רצפת גו' ודר וסוחרת"⁸³, והיינו, שהמגילה אינה מסתפקת לומר שהי' משתה גדול, אלא מונה גם את כל פרטי הענינים שניתנו לאורחים שהגיעו להשתתף במשתה המלך!

וכאשר קורים את המגילה בכל שנה, לאחרי אמירת הברכה, וללא הפסק בין הברכה לקריאה — צריך לקרוא את כל הפרטים כיצד התהולל המלך אחשוורוש במשך מאה ושמונים יום, וכיצד הושיב את כל אלו שהזמין למשתה!

ועכצ"ל, שגם בענין זה יש לימוד והוראה; וכשם שכללות קריאת המגילה צריכה לעורר שמחה בלתי מוגבלת, הנה גם פרטי הענינים שבסיפור המגילה הם חלק מהענין שמעורר את השמחה הבלתי מוגבלת.

כו. ובכך:

הסיפור אודות מאה ושמונים יום של הוללות ושכרות — מורה איזה "חכם גדול" הי' המלך אחשוורוש ובמה הי' מונח כו'; אבל לא נוגע כ"כ לספר גודל חכמתו של אחשוורוש ובמה הי' מונח במשך חצי שנה — שיצטרכו לקרות זאת בכל שנה במגילה.

אלא נקודת ועיקר סיפור זה — ללמדנו הוראה, שכאשר הקב"ה נותן לאדם אפשרות לעשות דבר מסויים, עליו לעשותו לפי האפשרויות שניתנו לו, ולא לחשוב שכיון שלמישהו אחר מספיקה מדה מסויימת, הנה גם הוא יכול לעשות כך, ועכ"פ קצת יותר מזה, דאף שאינו אלא מחצה מהאפשרויות שניתנו לו, הרי גם זה כבר דבר גדול, וכבר יצא ידי חובתו, אלא עליו לעשות זאת לפי האפשרויות שלו. — הוא לא יכול להסתפק ב"משתה" סתם, אלא עליו לעשותו "בחצר גינת ביתן המלך".

וזהו מה שמספרת המגילה, ש"כשבת המלך אחשוורוש על כסא מלכותו . . בשנת שלש למלכו", "כשנתקיים המלכות בידו" — "עשה משתה גו' בהראותו גו"⁸⁴, להראות שעושה משתה כפי שמתאים למלך שמוּלך על "שבע ועשרים ומאה מדינה"!

(84) שם, ב"ד ובפרש"י.

(82) אסתר א, יו"ד-יא.
(83) שם ה"ו (ובפרש"י).

ולכן לא מספיק לספר שעשה "משתה גדול", שמזה מבינים שצריך לעשות דבר גדול, אלא יש צורך לספר את כל פרטי הדברים: "חור כרפס ותכלת .. מטות זהב וכסף על רצפת בהט וגו'", ככל פרטי הדברים שנימנו במגילה — דברים נפלאים!
והלימוד מזה:

אם המלך אחשורוש, שלא הי' הכי פיקח... ("איבערגעשפיצטער"), מתנהג כך על דעת עצמו, כדי להראות שנתקיימה המלכות בידו — עאכו"כ בנוגע למי שקורא ולומד את המגילה, ומתבונן מה בא ללמד סיפור המגילה, שבידעו שיש לו שליחות מהקב"ה לעשות ענין של מצוה, לא די בכך שיעשה לא פחות ממישהו אחר שאין לו את האפשרויות שיש לו, או שיעשה קצת יותר ממנו, אלא אומרים לו: עליך לעשות "בכל מאדך"⁸⁵, "מאד שלך"⁸⁶ — למדוד את האפשרויות שלך, ולעשות יותר מזה!

עליך ללמוד מאחשורוש: הוא לא הסתפק במשתה של מאה ושבעים יום, אלא מאה ושמונים יום! ולא הסתפק שהוא יהי' במעמד ומצב "כטוב לב המלך ביין", אלא דאג גם לכל אלו שנמצאים במלכותו, ובאופן ש"הראוי לחצר — לחצר, הראוי לגינה — לגינה, הראוי לביתן — לביתן"⁸⁷, ושם יהיו להם עניני המשתה — לא לפי הרגילות שלהם, אלא לפי יכלתו של המלך אחשורוש, שלכן הי' זה באופן של "חור כרפס ותכלת" וכל הפרטים שנזכרו במגילה.

בבואו למלא שליחותו של הקב"ה, ברור הדבר שצריך לעשות זאת ולהכנס לזה בכל כחותיו, בכל כשרונותיו, ובכל אפשרויותיו; ולא לטעון, שכיון שעשה מה שעושה חבירו, או שעשה ב"פ ככה, ג"פ או ד"פ ככה, מה יש עוד לדרוש ממנו — שהרי הוא צריך למלא את השליחות של הקב"ה, ובשביל זה ניתנו לו אפשרויות אלו.

ולדוגמא: מי שהוא עסקן ציבורי, מדריך רוחני, ואומר, שכיון שחינך את ילדיו בדרך היהדות, מה יכולים עוד לדרוש ממנו; כיון שפעל לייסוד חדר, תלמוד-תורה או ישיבה בשכונתו, יצא כבר י"ח עבור כולם, עבור הקב"ה ועבור עם ישראל — אומרת המגילה: לא! עליך לעשות "חור כרפס ותכלת", "מטות זהב וכסף" ו"בהט ושש" וכל שאר הענינים. רק אז יכול להיות מעמד ומצב ד"כטוב לב המלך ביין"; רק אז הנך

87) מגילה יב, א.

85) ואתחנן ו, ה.

86) ראה תו"א מקץ לט, ריש ע"ד. ובכ"מ.

יכול לנוח בלב טוב ורגוע, מתוך ידיעה ש"חצר גינת ביתן המלך" מלאה עם אלו שערכת עבורם "משתה", לא רק לפי הדרישה והרגילות שלהם, אלא לפי האפשרויות שהקב"ה נתן לך.

עסקן ציבורי, שידפוק על השולחן ויפעל שיתנו חצי מליון או מליון דולר עבור חינוך הכשר — אם ביכלתו לפעול שיתנו שני מליון דולר, לא יצא י"ח כלל, לא עבור עצמו, לא עבור הקב"ה ולא עבור עם ישראל, עד שיפעל שיתנו שתי מליון דולר!

מישהו אחר שנותן ח"י דולר — עשה כל מה שביכלתו, כיון שאינו יכול לעשות יותר מזה. הוא יכול ליתן רק י"ז דולר, ונתן ח"י דולר; אבל מי שיכול ליתן שתי מליון דולר ונותן רק מליון אחד — לא יצא י"ח כלל בניצול האפשרויות שנתן לו הקב"ה.

וזהו מה שמלמדת אותנו המגילה — דבר שלא יודעים מהיו"ט דפסח, ועאכו"כ שלא יודעים זאת מהמעמד ומצב שבגלות, שאז הוא עסוק לדאוג מה יהי' אתו מחר, ועל זה אומרת לו המגילה: מה אתה חושב אודות מחר?! — נמצא היום ילד יהודי שצריך לקבל חינוך יהודי, ויש ביכלתך להשיג שני מליון דולר למטרה זו, אלא מאי, בשביל זה עליך לדפוק על השולחן — דפוק על השולחן, אל תישן ואל תנוח, ותעבוד על זה במשך מאה ושמונים יום, עד שיהי' אצלך מעמד ומצב "כטוב לב המלך ביין"!

כז. ועד"ז מי שהקב"ה נתן לו אפשרות שיוכל לכתוב בעיתון**:

הן אמת שתפקידו לכתוב בעיתון "חדשות" — מה מתרחש במלחמה שנערכת בקצוי תבל, אבל זהו רק לבוש חיצוני וקליפה חיצונית, שעיי"ז יוכל לנצל את האפשרויות שלו להפיץ יהדות, ולכן, בשעה שכותב אודות הנעשה במלחמה, צריך לחפש דרך לכתוב באופן שיראו בזה את הענין של השגחה פרטית.

ולא די בכך שידוע זאת לעצמו, דכיון שיש לו אפשרות לשכנע את כל קוראי העיתון, אינו יוצא י"ח כלל אם מסתפק רק בעצמו ובני-ביתו. ועד"ז מי שהקב"ה נתן לו כשרון ואפשרות לכתוב ספר⁸⁹ [והרי ידוע פתגם רבינו נשיאנו⁹⁰ בשם הצמח צדק, שדבר שבדפוס הוא לדורי דורות] — הנה ללא נפק"מ מהי ה"עטיפה" החיצונית ומהו התוכן

89 יש לציין שבהתוועדות נוכח הסופר מר חיים פוטוק (המור"ב).
90 "אג"ק שלו ח"ב ע' שפב.

88 ראה גם שיחת פורים תשכ"ד ס"ו ואילך (תו"מ חל"ט ע' 139 ואילך).

החיצוני של הספר, צריכה להיות פנימיותו באופן שלאחרי שקוראים חלק מהספר ועאכו"כ את כל הספר, יצא הקורא עם הנחה והרגש ש"יש" בעל הבית לבירה זו!

כשמסתכלים על העולם הפראי — צועקים: זהו "ג'ונגל"!!!... העולם נמצא תחת ממשלה של אנשים שמתנהגים באופן פראי, היפך השכל, וא"כ, היכן רואים את הבעה"ב והבעלות של ה"בירה"?! ובכן: בגלל זה צוה עליו הקב"ה לכתוב ספר, ונתן לו את האפשרות והמציא לו מישהו שידפיס את הספר, כדי שעל ידו יבוא הקורא להכרה, אשר, מבלי הבט על כך שיש טפשים שחושבים שהעולם מתנהל ללא בעלות של בעה"ב, ו"איש הישר בעיניו יעשה"⁹², מי שיותר חזק הוא ינצח — הרי זה רק בחיצוניות, אבל סוכ"ס ינצח הצדק והישר וטוב, ובנוגע לבנ"י — תנצח היהדות!

ומה שטוען, שהוא מתנהג כראוי, מתוך אמונה בה', ומשפיע על כל אלו שמדבר עמהם שגם הם יאמינו בה' — תבוא עליו ברכה, שהציל הרבה אנשים והרבה יהודים, אבל אין זה מספיק כלל; אם יש לו "חור כרפס ותכלת", ספר או כמה ספרים, ובכמה שפות, שנמכר בכמה מקומות — הנה בכל מקום שמגיע הספר, צריכה להגיע המסקנה שלאחרי קריאת הספר לא ישאר ספק אצל הקורא שיש בורא שמנהיג את העולם, ומשגיח על כל אדם ועל כל יהודי לראות מה נעשה עמו, ונוגע להקב"ה אם יהודי זה מניח תפילין ומתנהג כפי שיהודי צריך להתנהג.

ואז, כשהספר הראשון הוא כדבעי — אזי מצליח גם בשני ובשלישי, ועד שנעשה "כטוב לב המלך ביין" — טוב לב באמת, והולך "מחיל אל חיל"⁹³, ובאופן ד"מעלין בקודש"⁹⁴, להמשיך ולהוסיף בהשפעה באופן גדול ורחב ועמוק יותר.

כח. וכאמור, זהו אחד הביאורים (שהרי הענינים והפירושים והרמזים שבתורה הם עד אין-סוף) בנוגע לתיאור המדוייק בכל הפרטים של המשתה שערך אחשוורוש במשך מאה ושמונים יום רצופים, מתוך עשירות הכי גדולה ו"שטורעם" הכי גדול, ורק לאח"ז הי' יכול להיות מעמד ומצב ד"כטוב לב המלך ביין".

וכאמור, כיון שמספרים זאת בנוגע לאינו-יהודי, הרי עאכו"כ שכך צריך להיות אצל יהודי בשעה שהולך למלא שליחות של הקב"ה —

93) תהלים פד, ח.
94) ברכות כח, א. וש"נ.

91) ראה ב"ר רפל"ט.
92) ס' שופטים יז, ו. כא, כה.

והרי התכלית של כל דבר שיהודי עושה היא להיות שליח של הקב"ה "לעשות לו יתברך דירה בתחתונים" (כהלשון הידוע⁹⁵) — שבכל מקום שמגעת השפעתו, תגיע לשם הידיעה שישנו הקב"ה שמנהיג את העולם על כל פרטיו, ונוגעת לו הנהגת כל אדם וכל יהודי בפרט.

ועי"ז מצטרפים כולם — הכתב, המדריך הרוחני, וזה שמגייס עבור חינוך הכשר שני מליון דולר (לא פחות, אם ביכלתו לגייס סכום זה, ומי שיכול לגייס מליון דולר, מגייס מליון דולר) וכו' — ל"שרשרת הזהב" של "ישנו עם אחד", והולכים "מחיל אל חיל", ועד ש"שמעו הולך בכל המדינות"⁹⁶, וכל זה נעשה באופן של "אורה שמחה וששון ויקר".

* * *

כט. בנוגע לענינים האמורים לעיל, ובפרט הענין האחרון, שכל אחד מישראל צריך לעשות כפי כחו — "לפום גמלא שיחנא"⁹⁷, ויותר מכפי כחו, כיון שהולך בשליחותו של הקב"ה — להפיץ יהדות וטוב בכל מקום שידו מגעת — הנה ישנם הטוענים:

איך אפשר לדרוש זאת ממנו, בה בשעה שהי' באמצע הפסק — אצלו גופא, שהי' זמן שהיתה לו שייכות לענינים אלו, ואח"כ נעשה בזה הפסק, ולשנות רגילות של משך זמן ולחזור להנהגה הקודמת — "זרוק חוטרא לאוירא אעיקרא קאי"⁹⁸ — הרי זה דבר קשה!?

ונוסף לזה יש טענה גדולה יותר:

ישנם כאלו שלא זכו להוולד להורים שומרי תומ"צ. וגם מהם נדרש כל הנ"ל, כאמור לעיל (סי"א) שכל אחד מישראל נמצא "באמצע", כיון שאבי זקנו הי' במעמד הר סיני, ביחד עם הנשמות של בני בניו, והכריז: "נעשה ונשמע", שיעשה כל מה שהקב"ה ישלח אותו לעשות. אבל הוא טוען, שמאז עברו ריבוי דורות; ואילו בנוגע לנשמתו, הרי אפילו אצל הוריו לא ראה הנהגה כזו — לעסוק בהפצת יהדות וטוב לכל מקום שידו מגעת, מכל הלב, תוך כדי ניצול כל הכשרונות וכל האפשרויות, במדה הכי מלאה, ועוד יותר — "בכל מאדך", מתוך מסירת-נפש!

ובכן: גם על זה יש לימוד מהמגילה, ויש לקשר זה עם פירוש רש"י (כרגיל בהתועדויות של השנים האחרונות לבאר פירושי רש"י, גם) במגילה, מיד בתחלתה, וקשור גם עם פירוש רש"י בפסוק האחרון של

97 (כתובות סז, רע"א. וש"נ.

98 ב"ר ספנ"ג. הובא בפרש"י עה"ת

וירא כא, כא.

95 ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר

ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפ"ו. ובכ"מ.

96 אסתר ט, ד.

המגילה — שלכאורה אינו מובן, אך לאחר העיון מבינים את הכרחו של רש"י לפרש כן, כדלקמן.

ל. התחלת המגילה היא: "ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה".

והפירוש הפשוט בזה ע"ד הפשט: "ויהי — מאורע זה — בימי אחשורוש"; אך כיון שיתכן שהיו כמה שנקראו בשם אחשורוש, או כדי לבאר גדלותו של אחשורוש — ממשיך הכתוב: "הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה", היינו, שהכוונה כאן היא לאחשורוש שמלך על העולם כולו.²⁷

אבל רש"י מפרש ש"הוא אחשורוש" לא קאי אלאחריו: "הוא אחשורוש המולך גו' שבע ועשרים ומאה מדינה" [דא"כ, הול"ל בקיצור: "ויהי בימי אחשורוש המולך וגו'"] (מבלי להוסיף התיבות "הוא אחשורוש"), אלא קאי אלפניו: "אחשורוש הוא אחשורוש", "הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו", היינו, שאותו אחשורוש כפי שהי' בתחלתו כך הי' בסופו, שהתנהג במשך כל הזמן באותו אופן.

ולכאורה אינו מובן: מדוע צריך רש"י לשלול את הפירוש הפשוט, ש"הוא אחשורוש" קאי אלאחריו, ולפרש שקאי אלפניו, כפירוש חז"ל²⁷: "הוא .. מתחלתו ועד סופו"!

לא. והביאור בזה⁹⁹ — ע"פ פירוש רש"י בפסוק האחרון שבמגילה, "ורצוי לרוב אחיו", דלכאורה אינו מובן, למה לא נאמר "ורצוי לאחיו" סתם, או "לכל אחיו", כמ"ש לאח"ז "דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו", ועל זה מפרש רש"י: "לרוב אחיו", "ולא לכל אחיו, מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין [היינו ש"אחיו" קאי על סנהדרין, שהרי מרדכי הי' חבר בסנהדרין]¹⁰⁰, וזהו הדיוק שהי' "רצוי (רק) לרוב אחיו", כיון שלא הי' רצוי למקצת סנהדרין, שפירשו ממנו. וממשיך לבאר טעם הדבר באופן שיהי' מובן גם לבן חמש למקרא — דלכאורה איך יתכן שלא הי' רצוי כו', לאחרי שהציל את בני" מגזירת המן], לפי שנעשה קרוב למלכות (להיותו "משנה למלך אחשורוש"), והי' בטל מתלמודו.

אך לכאורה נשאלת מיד השאלה על מרדכי:

להיותו אחד מהסנהדרין ועד לגדול שבהם¹⁰⁰, ובידעו גודל מעלת

(99) ראה גם (בקיצור) לקו"ש חט"ז ע' 100) ראה פרדר"א פ"ג.

377 הערה 27 (משיחה זו).

לימוד התורה — והראי', שמקודם לכן למד תורה ככל חברי הסנהדרין — למה המשיך מרדכי למלא את התפקיד של "משנה למלך", שנטל ממנו את האפשרות ללמוד תורה כמקודם?

בשלמא קודם שבטלה גזירת המן — הוצרך מרדכי לישוב "בשער המלך" ולהתעסק בביטול הגזירה; אבל לאחר שהמגילה מספרת שבטלה גזירת המן באופן שלא נשאר ממנה שיעור ורושם, ועד ש"רבים מעמי הארץ מתיידיים כי נפל פחד היהודים עליהם"⁴⁶ — לא מובן כלל מדוע המשיך מרדכי לשמש "משנה למלך"?

המשרה של "משנה למלך אחשורוש" היא אמנם המשרה הכי חשובה שיכולה להיות, אבל, ברור הדבר שגם בשביל משרה חשובה כזו לא יסכים מרדכי להתנתק מלימוד התורה!

ובהכרח לומר שהי' למרדכי איזה טעם בדבר — שלמרות שנעשה "רצוי לרוב אחיו" בלבד, ולא "לכל אחיו", כיון ש"פירשו ממנו מקצת סנהדרין, לפי שנעשה קרוב למלכות, והי' בטל מתלמודו", מ"מ, המשיך למלא את התפקיד של "משנה למלך אחשורוש".

וכיון שכן, יש לחפש היכן מבארת המגילה ענין זה?

ואכן מצא רש"י את הביאור מיד בהתחלת המגילה — "ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש", "הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו":

בהכרח לפרש — אומר רש"י — שאע"פ שבטלה גזירת המן, ואחשורוש נתן את טבעתו אשר העביר מהמן למרדכי, ומינהו "על בית המן"¹⁰¹, ועשהו "משנה למלך" — אין פירוש הדבר שאחשורוש השתנה; אילו הי' אחשורוש משתנה — הי' מרדכי חוזר לסנהדרין לעסוק בלימוד התורה; אבל מרדכי ראה ש"אחשורוש הוא אחשורוש", זהו אותו אחשורוש, "הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו"!

בלית ברירה, הוכרח אחשורוש ליתן טבעתו למרדכי, ולומר "כתבו על היהודים כטוב בעיניכם"¹⁰², אבל מה קורה עם אחשורוש בעצמו — הרי זה אותו אחשורוש שהלך ביחד עם המן נגד בני",

— כדאיתא במדרש¹⁰³ שאחשורוש רצה להיפטר מהיהודים באותה מדה כמו שהמן רצה להיפטר מהם, וכמובן גם מפשטות סיפור המגילה, שהמן לא הוצרך לעשות ענינים מיוחדים ("געוואַלדיקע") כדי

(103) ראה אסת"ר פ"ז, כ.

(101) אסת"ר, ת, ב.

(102) שם, ח.

לפעול אצל אחשוורוש שיסכים לגזירה; הוא רק נתן לו סכום כסף ("אָ פּאַר דאָלער") ומיד הסכים! והוא לא עשה זאת בשביל הכסף של היהודים. — כשגזרו גזירה על יהודי ספרד, ה' זה בגלל שרצו לקחת את הכסף שלהם; אבל כאן אמר אחשוורוש: "ושלם לבוז"¹⁹, כך, שהוא באופן אישי לא יהנה מהכסף, ואעפ"כ יש לגזור גזירה על היהודים רק כדי להיפטר מהם —

ואם לא שומרים את המלך הטיפש⁸⁷ ממישהו שעלול לחזור ולפתות אותו — עלולה מחר להתחדש גזירה!

ולכן: גם לאחר שאחשוורוש ביטל גזירת המן ומינה את מרדכי ל"משנה למלך" — זוכר מרדכי ש"אחשוורוש הוא אחשוורוש", "הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו", ובגלל זה אין לו ברירה אלא להשאר "משנה למלך אחשוורוש", ואכן רוב הסנהדרין הסכימו עמו, ורק מקצת סנהדרין פירשו ממנו¹⁰⁴.

לב. וענין זה מלמדת אותנו המגילה בנוגע אלינו — ע"ד האמור לעיל (סכ"ו) בנוגע למשתה שערך אחשוורוש לכבודו האישי, שלא עשאו לפי ערך התאבון של המוזמנים, אלא לפי הערך והאפשרויות שלו, שמזה מובן הלימוד במכ"ש וק"ו בנוגע לבנ"י:

אם בנוגע לאחשוורוש אומרים ש"הוא... מתחלתו ועד סופו" אותו אחד — יש ללמוד מזה במכ"ש וק"ו בנוגע ליהודי, שעליו לדעת, ש"מתחילתו ועד סופו" הרי הוא אותו אחד!

יכול להיות שמתערב היצה"ר, "מלך זקן וכסיל"¹⁰⁵, ועושה איזה בלבול כו', ותופס רגע חלש, להסית ולהדיח, להתנהג לרגע שלא כדבעי; אבל אי אפשר לומר שבגלל זה איבד יהודי ח"ו את התוקף שלו!

ובמכ"ש וק"ו: אם אחשוורוש "הוא אחשוורוש" מתחלתו ועד סופו — עאכו"כ שיהודי שקורא את המגילה הוא יהודי "מתחלתו ועד סופו"!

אם הוא נולד ליהודים שומרי תומ"צ, ולמד ב"חדר" דתי "קמץ אל"ף אָ" — אזי נחקק ומבוסס אצלו עד מאה ועשרים שנה, "מתחלתו ועד סופו", הענין ד"קמץ אל"ף אָ", שקשור עם האל"ף ד"אנכי הוי' אלקיך"¹⁰⁶ שנקוד בקמץ (כפי שמבאר רבינו נשיאנו במאמר¹⁰⁷).

104) לשלימות הענין — ראה לקמן 106) יתרו כ, ב.
 105) ראה גם אג"ק שלו ח"ז ע' קמו. סה"ד. וש"נ.
 106) קהלת ד, יג ובפרש"י. סה"ש תש"ג ע' 144.

ואפילו מי שמאיזו סיבה שתהי' ירדה נשמתו בגוף שנולד להורים שגם הם כבר תעו — הרי "תחלתו" באופן שנשמתו עמדה יחד עם אבי זקנו בהר סיני ואמרה בלבב שלם: "נעשה ונשמע" [שעז"נ במגילה "קיימו וקבלו", "קיימו מה שקבלו כבר", היינו, שבפורים חוזר ומתחדש בתוקף יותר הענין ד"נעשה ונשמע", ועד לאופן שאין נתינת מקום ל"מודעא לאורייתא"²⁹], וענין זה נמשך עד "סופו" — עד סוף כל הדורות, ואצל כל אחד מישראל — עד סוף כל ימיו, ובא באופן של "אורה שמחה וששון ויקר".

לג. ויש להוסיף בתור מאמר המוסגר — בהמשך להמוזכר לעיל (סל"א) אודות הפסוק "ושללם לבוז":

בדרך הפשט, הסיבה לכך שהמגילה מדגישה "ושללם לבוז" היא — להראות את החילוק בין יהודים לאינם-יהודים, שאצל אינם-יהודים העיקר הוא "ושללם לבוז", ואילו "היהודים" — נקהלו ועמוד על נפשם¹⁰⁸, ובמילא, "בביזה לא שלחו את ידם"¹⁰⁹; אין להם שייכות ל"ביזה", שאינה תופסת אצלם מקום כלל.

ויש בזה עוד ענין ערב ("א" געשמאקער ענין") בהלכה:

הדין הוא ש"הרוגי מלכות נכסיהן למלך"¹¹⁰, כך, שגם אם לא הי' נכתב בגזירה "ושללם לבוז", אין זה באופן שלא היו יודעים מה לעשות, אלא נכסיהם היו למלכות.

והטעם שמדגישים בגזירה "ושללם לבוז" — כמדובר בהתוועדות דיום הש"ק¹¹¹, שבשעה שאמרו לגויים, עמי הארץ, שלא זו בלבד שעליכם "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים"¹⁰⁹, אלא עוד זאת שתקבלו גם את כספם ("ושללם לבוז") — אזי עשו זאת בהנאה יתירה ("געשמאקער"); משא"כ אילו לא הי' כותבים בגזירה "ושללם לבוז", היינו, שרק יהרגו את היהודים, ואילו את כספם יקח אחשוורוש — זאת לא! הרבה גויים היו מתעצלים, ואולי לא היו מקיימים את הגזירה כלל!

ולכן מדגישים זאת גם באמירת "ועל הניסים": "בימי מרדכי ואסתר .. כשעמד עליהם המן הרשע ביקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים .. ושללם לבוז" — כדי להודיע את גודל הנס, כיון שהמן עשה את כל התלוי בו כדי שכל עמי הארץ יעזרו לו לקיים את הגזירה

(110) סנהדרין מח, ב. וש"נ.

(111) ס"ח (לעיל ע' 227).

(108) אסתר ט, טז.

(109) שם, יר"ד. טו. טז.

(שהרי לולי פעולתם לא היתה הגזירה יכולה להתקיים), עי"ז שהודיע להם שיקבלו את כספם!

וכפי שראו בגזירות ושמדות רח"ל שהיו בדורנו, שהענין ד"שללם לבוז" הכשיל אפילו גויים כאלו שכל ימיהם היו בידידות עם בני, בגרמניא, בפולין או בליטא וכיו"ב, שכן, בשמעם אודות ההודמנות ד"שללם לבוז", שכחו על כל הענינים... ובלבד למלא את רצונו של "המן" שבאותו הדור!

לד. וכאן המקום לבאר (גם בתור מאמר המוסגר) בנוגע לענין ד"רצוי לרוב אחיו" — דלכאורה, ממה נפשך: אם הנהגת מרדכי בתור "משנה למלך אחשורוש" היתה שלא כדבעי — למה הי' "רצוי לרוב אחיו"; ואם הנהגתו היתה כדבעי — למה "פירשו ממנו מקצת סנהדרין"? ועכצ"ל, שע"פ תורה יש בענין זה ב' שיטות.

המשך הביאור — שענין זה תלוי בפלוגתא בין הבבלי לירושלמי בנוגע ל"חסידים הראשונים (ש)היו שוהין .. תשע שעות¹¹² ביום בתפלה", וא"כ, "תורתן היאך משתמרת", שבבבלי¹¹³ נאמר "מתוך שחסידים הם (שעסקו בעניני חסידות, אריכות התפילה וכו') תורתם משתמרת", שפירושו רק "שאינן תלמודם משתכח"¹¹⁴, ואילו בירושלמי¹¹⁵ נאמר ש"ברכה ניתנת בתורתן", "שהצליחו להבין ולהשכיל מיד ולא היו שוהין"¹¹⁶,

— בהתאם לחילוק באופן לימודם: תלמוד בבלי, "במחשכים הושיבני"¹¹⁷, הוא בריבוי שקו"ט ויגיעה כו', כמשל אדם המחפש בחושך כו'¹¹⁸, ולכן, ע"י לימוד מועט יכול להיות רק הענין ש"תורתם משתמרת";

השאלה באה התשובה, ולאחרי' החתימה: "וכתב משה", ובכך מסתיימת התשובה. ואילו תשובות האחרונים הם באריכות גדולה, מתוך שקו"ט לכאן ולכאן כו'.
וטעם הדבר — כי, אצל "ראשונים כמלאכים" הי' הכל באופן מואר, כמשל אדם שנמצא בחדר מואר, שאינו צריך לחפש, כיון שרואה מיד כל דבר: זה חלון וזו דלת וזה שולחן וכו'; משא"כ מי שנמצא בחדר שאינו מואר, עליו למשש, וכשמוצא חור, אינו יודע אם זה חלון או דלת, או דלת של ארון כלים, או פתחו של סיר נפוח... וצריך לבחון ולנסות מצד זה או מצד אחר, ולהמשיך ולחפש כו', עד שסוכ"ס מגיע אל האמת.

112) לשלש תפלות — שלש שעות לכל תפלה: "שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת וחוזרין ושוהין שעה אחת".
113) ברכות לב, ב.
114) פרש"י שם.
115) שם פ"ה ה"א.
116) פני משה שם.
117) איכה ג, ו. וראה סנהדרין כד, א.
118) וכמדובר פעם בארוכה (שיחת פורים תשי"ט סנד" (תו"מ חכ"ה ע' 144 ואילך). שם חמ"ח ס"ע 213 ואילך. וש"נ) אודות החילוק בין תשובות האחרונים לתשובות הראשונים: תשובות הראשונים, כמו תשובות הרמב"ם וכו', הם בשורות ספורות בלבד; מיד לאחרי

ואילו בתלמוד ירושלמי באים ישירות לאמיתית העניין¹¹⁸, ולכן הלימוד הוא באופן ש"ברכה ניתנת בתורתן" —

ולכן: רוב הסנהדרין, שמקומם בירושלים ועכ"פ באה"ק, ולימודם הי' כסדר תלמוד ירושלמי — היו סבורים שלמרות שמרדכי ("אשר הגלה מירושלים"¹¹⁹) ישאר משנה למלך אחשוורוש, תינתן ברכה בתורתו; ורק מקצת סנהדרין — אלו שעלו מבבל, שלימודם הי' כדרך תלמוד בבלי, שבלימוד מועט תורתם רק משתמרת (אבל לא מתברכת) — פירשו ממנו,

נכלל בשיחה שהוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפסה¹²⁰ בלקו"ש חט"ז ע' 373 ואילך.

לה. בנוגע לעניננו — כאמור לעיל שהתחלת המגילה היא "ויהי בימי אחשוורוש הוא אחשוורוש", "הוא .. מתחלתו ועד סופו":

באיזה זמן שיהי', אפילו בזמן הכי קשה, כמו "בימי אחשוורוש", "מלך קשה"¹²¹, ש"הושחרו פניהם של ישראל בימיו כשולי קדירה"²⁷ — צריך יהודי לידע, שאם רק רוצה באמת, יכול להשאר במעמדו ומצבו האמיתי "מתחלתו ועד סופו" (במכ"ש וק"ו מזה ש"אחשוורוש הוא אחשוורוש", "הוא .. מתחלתו ועד סופו"), מבלי להתפעל מהעולם, ומבלי להתפעל אפילו מהעבר שלו — אופן הנהגתו אתמול ושלשום ובשנה שעברה כו'.

והיינו לפי שישנה "תחלתו" — "נפש השנית בישראל" שהיא "חלק אלקה ממעל ממש"¹²², וכיון שאצל הקב"ה לא שייך ענין של שינויים, כמ"ש¹²³ "אני הוי' לא שניתי", הרי זה פועל בנשמת כל אחד מישראל שגם אצלה לא יהיו שינויים, כך ש"גם בשעת החטא היתה באמנה אתו"¹²⁴.

ולכן: כל אחד מישראל, יהי' מי שיהי', ובאיזה מעמד ומצב שיהי' חצי שעה או רגע לפניו — יש לו את מלוא הבעלות על עצמו לחזור לעיקרו ("אעיקרא קאי"⁹⁸) ושרשו ומקורו, שזהו המעמד ומצב שבו עמדה נשמתו בהר סיני ואמרה "נעשה ונשמע", כפי שנמשך ופועל בנשמה כפי שמתלבשת בגוף, בזמן ומקום, ללמוד תורה ולקיים מצוות, כולל גם

קטז).

(119) אסתר ב, ו.

(122) תניא רפ"ב.

(120) בשילוב שיחות פורים וש"פ תשא

(123) מלאכי ג, ו.

תשל"ה.

(124) שם ספכ"ד.

(121) תורה שלמה לך לך טו, יר"ד (אות)

מצות "ואהבת לרעך כמוך"¹²⁵, ע"י הפצת היהדות לכל יהודי שביכלתו להגיע אליו, ולעשות זאת בשמחה ובטוב לבב, ואז — "מאיר עיני שניהם הוי"¹²⁶, שלשניהם תהי' "אורה ושמחה וששון ויקר".

* * *

לו. כשם שיכולים ללמוד מפרטי הענינים שבמגילה, כמו"כ יכולים ללמוד מכללות ענין המגילה, החל משמה של המגילה: "מגילת אסתר"¹²⁷.

ובפרט ע"פ הידוע ש"ר' מאיר הוה דייק בשמא"¹²⁸.

וכפי שמביא רבינו הזקן בשער היחוד והאמונה בתחלתו ש"שמו אשר יקראו לו בלשון הקודש" הוא הקיום והחיות של הדבר הנקרא בשם זה (כפי שמביא מ"ש האריז"ל¹²⁹ שגם בדומם יש בחי' נפש וחיות כו') — אם כתורת הבעש"ט על הפסוק¹³⁰ "לעולם הוי' דברך נצב בשמים", שדבר הוי', האותיות שבהם נקרא הדבר בעשרה מאמרות שבתורה או חילופיהן כו', "נצב בשמים" להוותם ולקיימם; או כתורת המגיד¹³¹ על הפסוק¹³² "כל אשר יקרא לו האדם נפש חי' הוא שמו", ש"שמו" הוא ה"נפש חי'".

ועאכו"כ בנוגע לשמות של כתבי הקודש, כבנדוד, שהמגילה נקראת בתושבע"פ בשם "מגילת אסתר"¹³³.

לז. הטעם הפשוט שנקראת "מגילת אסתר" — לפי שאסתר ביקשה "כתבוני לזרות"¹³⁴:

לולי זאת, היתה שאלה אם לכתוב זאת, או שישאר בעל-פה.

ע"ד שמצינו בנוגע לנס חנוכה שיש "מגילת אנטיכוס" (כמובא בראשונים¹³⁵), ואעפ"כ, לא נכללה ב"כתבי קודש" של תנ"ך, אלא נשארה תורה שבעל-פה (אפילו לפי הנוהגין לקרותה וללמדה כו').

(130) תהלים קיט, פט.

(131) או"ת סי"ד (ד), סע"ב [ע' טז] ואילך).

(132) בראשית ב, יט.

(133) ברכות נז, ב. ב"ב יד, ב ואילך. קנה, ב. סנהדרין ק, א.

(134) מגילה ז, א.

(135) ראה פסקי רי"ד סוכה מד, א. ועוד (הנסמן בהתוועדויות תש"נ ח"ב ע' 43). וראה גם תו"מ חס"ו ריש ע' 367. ושי"נ.

(125) קדושים יט, יח.

(126) משלי כט, יג. וראה תמורה טז, א. תניא בהקדמה.

(127) ראה גם שיחת פורים דאשתקד סמ"ט ואילך (תו"מ חס"ו ס"ע 342 ואילך). ושי"נ.

(128) יומא פג, ב.

(129) ראה בהנסמן בתניא עם "מ"מ, הגהות והערות קצרות" לשעהויה"א (ע' שמט).

משא"כ בנוגע לפורים — ביקשה ופעלה אסתר "כתבוני לדורות", היינו, שלא ישאר תורה שבעל-פה, אלא יהי חלק מתורה שבכתב — א' מכ"ד כתבי הקודש.

וכיון שאסתר היא זו שפעלה זאת, לכן נקראת על שמה: "מגילת אסתר".

אמנם, כיון שעניני קדושה אינם באקראי — הא גופא דורש ביאור:

הנס הי' ע"י מרדכי ואסתר ביחד, כמסופר במגילה בארוכה. ואדרבה: ע"פ מ"ש במגילה¹³⁶ "ואת מאמר מרדכי אסתר עושה", מובן, שכל מה שאסתר עשתה, הי' זה בגלל שכך צוה עלי' מרדכי.

וכיון שכן, יש מקום שמרדכי יבקש "כתבוני לדורות", והנס יקרא על שמו. ועכ"פ — שתקרא על שם שניהם: "מגילת מרדכי ואסתר", או "מגילת אסתר ומרדכי", אבל לא על שם אסתר בלבד.

ובפועל, הנה אע"פ שבקריאת המגילה מסופר תחילה אודות מרדכי, ואח"כ מסופר שמרדכי הוא זה שגידל וחינך את אסתר, והורה לה איך להתנהג בכל הענינים, ועד כיצד לבטל גזירת המן — נקראת המגילה על שם אסתר בלבד, ורק היא מבקשת "כתבוני לדורות" !

לח. ובכן: מה היתה הנפק"מ בין מרדכי לאסתר?

אסתר לא סמכה על עצמה, אלא שאלה כל דבר אצל מרדכי — "את מאמר מרדכי אסתר עושה"; אבל את המעשה בפועל — ש"המעשה הוא העיקר" (כדברי המשנה במסכת אבות¹³⁷) — עשתה אסתר.

המסירת-נפש בפועל — ללכת ולעמוד "בחצר בית המלך"¹³⁸, בה בשעה ש"כל עבדי המלך .. יודעים אשר כל איש ואשה אשר יבוא .. אשר לא יקרא אחת דתו גו'", "ואני לא נקראתי לבוא אל המלך זה שלשים יום" (כמסופר במגילה¹³⁹) — אף שהיתה ע"פ הוראת מרדכי, הרי אסתר היא זו שעשתה זאת בפועל !

לט. וההוראה מזה¹⁴⁰:

כשבאים ואומרים ליהודי לעשות מעשה טוב — יכול לטעון:

(140) ראה גם מכתב ט"ז אד"ב שנה זו
 "אג"ק חכ"ח ס"ע קנב ואילך): "וכמדובר
 בהתועדות פורים כו".

(136) ב, ב. כ.
 (137) פ"א מ"ז.
 (138) אסתר ה, א.
 (139) ד, יא.

לכל לראש עליו להשתכנע שצריך לעשות זאת, ואז יהי המעשה שלו באופן של עריבות ("געשמאָק"), כיון שמבין זאת ויש לו בזה הרגש. באופן כזה יש "טעם" לקיום מצוה, כמו הנחת תפילין, ועשיית כל הדברים הטובים; אבל כשאומרים לו לעשות פעולה טכנית (כפי שנקרא כאן: "מעכאַניש"), בגלל שפלוני מצוה ומכריח אותו, או כדי לעשות טובה לפלוני, בה בשעה שמצד עצמו אין לו שום רגש בדבר — איזה תועלת תהי' ממעשה כזה?!

מעשה — יכול להיות גם אצל בהמה, להבדיל; אבל ממנו רוצים שיעשה זאת בגלל שהוא אדם, בעל שכל; בגלל שהוא יהודי שקיבל את התורה, והקב"ה מבקש ממנו ללמוד תורה ולקיים מצוות. וא"כ, מדוע דורשים ממנו ענין של מעשה בלבד — מעשה בהמה, להבדיל — ללא שכל, ללא הרגש, ללא "געשמאָק", כי אם מעשה בפועל!

והמענה על זה — בסיפור המגילה:

מרדכי עשה את כל הענינים — כל מה שהי' תלוי בו; הוא דיבר עם אסתר במילים הכי קשות: "את ובית אביך תאבדו ומי יודע וגו'"¹⁴¹, ולפנ"ז — "לא יכרע ולא ישתחוה", שהי' גם ענין של מסירת־נפש, עד "ויעבור מרדכי"¹⁴².

אבל כשבאים לספר כיצד בטלה הגזירה מבנ"י — שואלים: מי עשה את המעשה בפועל! וכשאומרים שהיתה זו אסתר — לא שואלים אם היא עשתה זאת מעצמה או בגלל ציווי מרדכי; העיקר הוא — שהקב"ה זיכה אותה לבטל את הגזירה בפועל, ולהציל את כל העם היהודי שנמצא ב"שבע ועשרים ומאה מדינה", ועד שכל המגילה נקראת בשם "מגילת אסתר" לדורי דורות!

מ. ועוד ענין בזה:

הא גופא דורש ביאור: מדוע אמנם עשתה זאת בפועל אסתר, ולא

מרדכי?!

הן אמת שלהיותה המלכה בבית אחשוורוש, היתה אסתר יכולה לדבר עמו; אבל אעפ"כ, "כמה דרכים למקום", ובודאי הי' הקב"ה יכול למצוא דרכים לבטל את הגזירה ע"י מרדכי — שגם הוא הי' "בשער המלך", והי' מקורב עם אחשוורוש, ולא עוד אלא שהיתה לו זכות שלא היתה לאסתר — "אשר הגיד .. על בגתנא ותרש .. אשר בקשו לשלוח

יד במלך אחשורוש¹⁴³, וכיון שמרדכי הציל את אחשורוש מסכנת מיתה, בודאי הי' יכול למצוא דרכים לפעול אצלו ביטול הגזירה! ?
אלא שבכך מדגישה המגילה, שההצלה של בית יהודי, משפחה יהודית — "משפחה ומשפחה"⁶, שמהם נבנה עם ישראל, "כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש"¹⁴⁴ — תלוי סוכ"ס במסירות-נפש של אשה בישראל!

מא. ולכן ביקשה אסתר "כתבוני לדורות":

אסתר לא היתה להוטה להיות אישיות מפורסמת (כפי שנקרא כאן: "פיימאָס פּערסאָן"), שיזכרו על כל הדורות שפעלה דבר גדול; היא רצתה שכל בנות ישראל ידעו לכל הדורות גודל הזכות והאחריות שמוטלת עליהן!

בת ישראל אינה יכולה לומר שכיון שיש לה בעל או אב כמו "מרדכי", שיושב בסנהדרין, לכן לא מוטלת עלי' שום אחריות, ואינה צריכה לעשות מאומה, כיון ש"מרדכי" יפעל הכל עבורה; אלא כפי שאומרת המגילה שההיפך הוא הנכון: כדי לבטל גזירה בפועל, וישאר ילד יהודי ובית יהודי באופן ש"דתיהם שונות מכל עם ואת דתי המלך אינם עושים", להיותם "גוי אחד בארץ"¹⁴⁵ — הרי זה תלוי בכך שאסתר תתנהג לפי הוראת מרדכי, אבל אסתר היא זו שעושה זאת בפועל!

ואסתר מוסיפה ואומרת, שאין זה דבר ששייך רק אלי', אלא זוהי הוראה על כל הדורות — שלכן ביקשה אסתר "כתבוני לדורות", שענין זה יהי' חלק מהתורה, וחלק מתורה שבכתב שגם נשים צריכות ללמוד, — בנוגע ללימוד תורה שבעל-פה יש חילוקי דעות, משא"כ בנוגע לתושב"כ¹⁴⁶. ולכן רצתה אסתר שסיפור המגילה יהי' בחלק שלכל הדעות גם נשים צריכות ללמוד, ובמילא הרי זו הוראה עבורן —
— שידעו, שכשמדובר אודות יהדות, עליהן לעשות הכל מבלי להתפעל משום דבר!

אמנם "את מאמר מרדכי אסתר עושה", כיון שאין לה לסמוך על עצמה, אלא עלי' לשאול אצל סנהדרין, אצל רב, מהי הוראת השולחן-ערוך; אבל לסמוך על הרב, האב או הבעל או האח הגדול — זאת לא! זוהי "מגילת אסתר"!

146 (ראה (שקו"ט בזה) שו"ת מהר"ץ חיות סל"ב.

143 שם ו, ב.

144 שם ט, כ.

145 שמואל-ב ז, כג. ועוד.

ומגילת אסתר זו נכתבה לדורות — עבור כל אשה ובת בישראל, ועד לילדה קטנה שנמצאת עדיין בעריסה, שצריך לספר או לשיר לה "טוב סחרה מכל סחורה"¹⁴⁷, שה"סחורה" הכי יקרה היא התורה (כ"שיר הערש" הידוע¹⁴⁸), ולספר לה אודות אסתר המלכה, שהי' לה מחנך ומדריך מיוחד, וידעה ועשתה את כל הענינים, וזכתה לכך שע"י מסירת נפשה תתבטל הגזירה מכל היהודים, ותומשך "אורה ושמחה וששון ויקר" לכל הדורות כולם — עי"ז שכל אשה ובת בישראל (החל מתינוקת בעריסה) גדלה ומתחנכת ברוח התורה והיהדות, מס"נ וניסים, ונעשית אח"כ "עקרת הבית" במשפחה.

וכך מצטרפת "משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר", באופן שגם בהיותם במעמד ומצב ד"מפוזר ומפורד בין העמים", הרי הם "עם אחד", ואחדות זו מחזקת אותם להתגבר על הקשיים האחרונים של ימי הגלות האחרונים,

ובקרוב ממש — לילך משפחות שלימות, "בנערינו ובקנינו גו' בכנינו ובכנותינו"¹⁴⁹, בנים ובני בנים, לקבל פני משיח צדקנו, "ושמחת עולם על ראשם"¹⁵⁰.

* * *

מב. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה איש יהודי וגו'.

[לאחר המאמר צוה להרב רפאל חודייטוב לנגן הניגון "אתם שלום".]

* * *

מג. כיון שענין הפורים קשור עם שמחה,

— ועד כדי כך, ש"משנכנס אדר מרבין בשמחה"¹⁵¹, והיינו, שכל החודש ("החודש אשר נהפך"¹⁵²) הוא לא רק חודש שמח, אלא באופן ש"מרבין בשמחה", יותר מאשר שמחה ע"ד הרגיל, ועאכו"כ בימי הפורים, ש"חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע"¹⁵¹ —

לכן מגיע "יישר-כח" מיוחד לאותם יהודים שפעלו לשמח יהודים נוספים בשמחת פורים, וכן לעודדם בקיום המצוות ד"משלוח מנות איש

(147) פיוט "שישו ושמחו" דשמח"ת.

(148) ראה גם תו"מ חס"ד ע' 296. וש"נ. (152) אסתר ט, כב. וראה ירושלמי מגילה

(149) בא יו"ד, ט. פ"א ה"א. רמ"א או"ח סתרפ"ח ס"ז.

(150) ישעי' לה, יו"ד. נא, יא.

(151) תענית כט, סע"א.

לרעהו" ו"מתנות לאביונים", שא' מעניניהם שמביאים לידי שמחה —
הן מעבר לים, וכן אלו שעסקו בזה כאן, במדינה זו.

ובמיוחד — אלו שנסעו לסיני ולצפון ולכל המקומות שבהם
נמצאים בני"י שמגינים על הגבולות¹⁵³, לשמחם בשמחת פורים, וגם לזכותם
בקיום המצוות ד"משלוח מנות" ו"מתנות לאביונים", באופן המתאים.

ויה"ר שיהי' ענין השמחה באופן ד"מרבין בשמחה" — הלוח
והוסיף ואור, ועד שהשמחה תפרוץ את כל הגדרים¹⁵⁴, ובמיוחד —
פריצת גדרי הגלות, שיתבטלו כל עניני גלות, ויהיו במעמד ומצב של
חירות אמיתית ושלמה, בגאולה אמיתית ושלמה ע"י משיח צדקנו,
ובקרוב ממש.

וכיון שהם נמצאים בריחוק מקום גשמי, אבל בקירוב ובהתאחדות
ברוחניות — הנה כל הנאספים כאן יאמרו "לחיים" (בעצמם ו)גם
בשבילם, ו"גדולה לגימה שמקרבת"¹⁵⁵ — שיתבטל ההפסק שמצד
הריחוק במקום גשמי.

וכאמור לעיל, שאע"פ שלעת עתה נמצאים במעמד ומצב ד"מפוזר
ומפורד בין העמים" — נעשים "עם אחד", ומתאחדים עם "תורה אחת",
ועי"ז — כיון ש"ישראל מתקשראן באורייתא ואורייתא בקוב"ה"¹⁵⁶ —
נעשים חד עם הקב"ה, כפי שנמצאים למטה נשמה בגוף.

ואז — "באור פני מלך חיים"¹⁵⁷, ו"מאן דיהיב חיי יהיב מזוני"¹⁵⁸
— שנמשכת ברכת ה' בבני חיי ומזוני רוויחא, ובאופן של "אורה
ושמחה וששון ויקר".

* * *

מד. רגיל לערוך "מגבית" — כפי שהונהג ע"י רבותינו נשיאינו¹⁵⁹,
ונרמז גם בכך שכבר בגמרא¹⁶⁰ נזכרה "מגבית פורים", שבפורים היו
נוהגים לערוך מגבית.

ובודאי יתן כל אחד כפי נדבת לבו הטהור, וכל המרבה הרי זה
משובח.

(157) משלי טז, טו.

(158) ראה תענית ח, ב.

(159) ראה סה"ש תורת שלום ע' 243.

וראה גם שיחת פורים דאשתקד סמ"ח (ת"מ

חס"ז ע' 342). וש"נ.

(160) ב"מ עח, ב.

(153) ראה גם שיחת פורים תשל"א

בתחלתה (ת"מ חס"ג ע' 239).

(154) ראה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך.

ועוד.

(155) ראה סנהדרין קג, סע"ב ואילך.

(156) ראה זח"ג עג, א.

ואלו הרוצים — יציינו (בפתקא בפ"ע) שמם בצירוף שם האם, כדי להזכיר על הציון, כרגיל, וללא פרסומים, כמדובר כמ"פ.

ועי"ז ממשיכים בפועל, למטה מעשרה טפחים, הענין ד"כל הפושט יד נותנין לו" — לא כמו בכל השנה, שגבאי הצדקה צריך לברר ולחקור וכו' ("בודקין אחריו כו" 161), משא"כ גבאי צדקה של פורים אינו עורך חקירות כו', אלא נותן ל"כל הפושט יד" (כמבואר במשנת חסידים ובכ"מ¹⁶², ועד לדין כפשוטו שהובא גם בשו"ע¹⁶³).

וכיון שבנוגע לצדקה נאמר¹⁶⁴ "רחבה מצותך מאד", כפי שמבאר רבינו הזקן¹⁶⁵ שמצות הצדקה "היא מצות ה' ממש מה שהקב"ה בכבודו ובעצמו עושה תמיד כו'" — הנה יה"ר שנתנית הצדקה תפעל בכל אחד ואחת התרחבות באופן ד"מאד", שתומשך אח"כ בלימוד התורה ובקיום המצוות, ו"בכל דרכיך דעהו"¹⁶⁶, ועד — בברכת ה' כפשוטה, בכל המצטרך לכל אחד ואחת, מנפש ועד בשר.

* * *

מה. נוסף על העילוי המיוחד שבקביעות שנה זו, שמשבת פרשת זכור נכנסים מיד (במוצאי שבת) לפורים — הנה הסדר בכל שנה, שמפורים נכנסים מיד ל"שושן פורים":

החילוק בפשטות בין פורים לשושן פורים — כמסופר במגילה¹⁶⁷, ש"בכל מדינות המלך" ה' רק יום אחד, משא"כ בשושן ניתוסף עוד יום יותר מאשר "בכל מדינות המלך".

והענין בזה¹⁶⁸ — שבעיר מוקפת חומה חוגגים פורים בחמשה עשר בחודש, בזמן מילוי הלבנה, "קיימא סיהרא באשלמותא"¹⁶⁹, ומזה מובן גם התוקף שניתוסף אז בענין הפורים, כולל גם שהשמחה היא באופן ד"קיימא סיהרא באשלמותא", ובפשטות — שניתוסף עוד יום של שמחה.

ולהעיר, שאפילו במקומות שחוגגים פורים ביום ט"ו (שושן פורים), הרי גם ביום י"ד אין אומרים תחנון וכו', והיינו, שכבר בי"ד

166 משלי ג, ו.

167 ט, יז ואילך.

168 ראה גם שיחת פורים תשי"ב ס"ג

ואילך (תו"מ ח"ה ע' 23 ואילך). שם חל"ד

ע' 323. וש"נ.

169 זח"א קנ, רע"א. רכג, א"ב. רכה,

סע"ב. ועוד. וראה גם שמו"ר פט"ו, כו.

161 טושו"ע יו"ד סרנ"א (ס"י).

162 מ"ח מס' אדר רפ"ח. פע"ח שער

הפורים פ"ו. שער הכוונות בענין הפורים.

163 או"ח סתרצ"ד ס"ג. רמב"ם הל'

מגילה פ"ב הט"ז.

164 תהלים קיט, צו.

165 תניא אגה"ק סי"ז.

באדר ישנו אצלם ענין המנוחה (לאחרי ענין התענית ביום י"ג), כמו אצל כל ישראל כולם, אע"פ שבפעם הראשונה הי' בשושן הענין ד"נוח" רק "בחמשה עשר"¹⁷⁰].

ומזה מובן גם ברוחניות הענינים, שכאשר נכנסים לשושן פורים, אזי פירוש הענין, שצריכה להיות הוספה לגבי מה שכבר נפעל בפורים. ובהקדמה — שאע"פ שבענינים של דין בפועל יש כמה ענינים (כמו קריאת המגילה, משלוח מנות ומתנות לאביונים) שרוב בני"ש נשמצאים בערי הפרזים מקיימים רק בפורים, משא"כ בשושן פורים — הרי המדובר הוא בנוגע לרוחניות הענינים, שיש ליהודי כח ויכולת לשנות בעצמו את ה"עיר קטנה זה הגוף"¹⁷¹ (רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו), שאע"פ שעד עתה לא היתה "מוקפת חומה", הנה בשעתא חדא וברגעא חדא תהי' "מוקפת חומה".

מו. והענין בזה:

מעלתה של עיר "מוקפת חומה" כפשוטה — שכיון שהשונא יודע שזוהי עיר מוקפת חומה, אינו מתקרב מלכתחילה לערוך מלחמה נגדה, אא"כ הוא שונא גדול ביותר וחזק ביותר וכו'; משא"כ בערי הפרזות, הנה אפילו שונא קטן יכול לנסות כו'.

וכן הוא בעבודה הרוחנית: כשיהודי עוסק ומתייגע יום נוסף בעבודה ד"ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם"¹⁷², בנוגע לכל הענינים שמנגדים ליהדות, ופועל על עצמו במשך יום נוסף להיות באוירה יהודית יותר וספוג יותר בעניני יהדות, תורה ומצוות — הא גופא פועל על ה"עיר קטנה" שתהי' "מוקפת חומה", שיהי' מוקף ב"חומה" שתגן עליו מהדברים הטפשיים של היצה"ר, ומעניני עוה"ז שיכולים להסיר אותו מדרך הישר והטוב.

ואז מאיר אצלו ענין הלבנה — ענין היהדות, שהרי "ישראל דומין ללבנה"¹⁷² — "באשלמותא",

ונעשה בדומה לירושלים עיר הקודש — שהרי הענין דמוקפות חומה קשור עם עיירות מוקפות חומה שהיו בארץ ישראל, החל מירושלים, שלכן צריכות להיות מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, ולא כפי שהיו בזמן שהי' המאורע דפורים, כמבואר בארוכה בדברי חז"ל¹⁷³.

אוה"ת בראשית ד, סע"ב ואילך. ועוד.

(170) שם, יח.

(171) ראה ירושלמי מגילה פ"א ה"א (א),

(171) נדרים לב, ב.

(172) ראה סוכה כט, א. בר" פ"ו, ג. סע"ב. רמב"ם הל' מגילה פ"א ה"ה.

ובנוגע לעניננו:

צריך לדעת ש"משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע"¹⁷⁴ — שהפירוש בזה, שהמסירה ליהושע היתה בשעה שמשה עלה למרום, אבל בכלל, למד משה תורה עם כל ישראל כולם, כדברי הגמרא במסכת עירובין¹⁷⁵, ורש"י מביא זאת אפילו בפירושו על התורה¹⁷⁶ עבור בן חמש למקרא: "כיצד סדר תורה כו", שהתורה שקיבל משה בסיני למדה בעצמו עם כל יהודי שבדורו, שכולל כל הדורות כולם, "דור הולך ודור בא"¹⁷⁷, כדאיתא בכתבי האריז"ל¹⁷⁸ שאותו דור מתגלגל בדור שלאח"ז, כך, שכל בני"הם באופן של "מקבלים" ממשה רבינו, שזהו ענינו של "יהושע בן נון".

ולכן, יש בכחו לפעול שה"עיר" שלו תהי' "מוקפת חומה", כמו ערים מוקפות חומה מימות יהושע בן נון.

מז. ויה"ר אשר מהעבודה הרוחנית בזה יומשך בפשטות כפשוטה, ובלשון המגילה — שתהי' "אורה ושמחה וששון ויקר"⁷, ככל הפירושים במדרשי רז"ל¹⁴, ועיקר — כפשוטו,

כן תהי' לנו, למטה מעשרה טפחים, ובעגלא דידן, ואכן מיד היום, ומהיום והלאה,

ולהתכונן לקבלת פני משיח צדקנו, מתוך שמחה וטוב לבב.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון הכנה, ניגון רבינו הזקן בן ד' הבבות (בכא הרביעית — ג"פ), "ניע זשוריצי כלאפצי", "האָפּ קאָזאַק"¹⁷⁹ (כשכ"ק אדמו"ר שליט"א מעודד את הנגינה ורומז שישרקו, ועמד מלוא קומתו ורקד על מקומו משך זמן), ואח"כ צוה לנגן הניגון "צמאה לך נפשי".

טרם צאתו הזכיר אודות אמירת ברכה אחרונה וצוה לנגן הניגון "כי בשמחה תצאו".]

174) ראה ל"ת וסה"ל שמות ג, ד. שער הגלגולים הקדמה ו. הקדמה כ. וראה גם זח"ג רעג, א. תקו"ז תס"ט (ק, א).
175) ראה גם שיחת פורים דאשתקד שבהערה 159.

174) אבות רפ"א.
175) נד, ב.
176) תשא לד, לב.
177) קהלת א, ד. וראה גם תו"מ חנ"ט ע' 252. וש"נ.